

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

**VÝKON OPATROVNICKÉ FUNKCE U OSOB
ZBAVENÝCH ČI OMEZENÝCH VE ZPŮSOBILOSTI
K PRÁVNÍM ÚKONŮM A JEHO KONTROLA**

THE POWER AND CONTROL OF GUARDIANSHIP OF PERSONS
RESTRICTED OR DEPRIVED OF THEIR LEGAL CAPACITY

Bakalářská diplomová práce

Jana Hanousková

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Monika Legnerová

Olomouc 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

.....

Jana Hanousková

Ve Štětí dne 14.3.2012

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí bakalářské diplomové práce Mgr. Legnerové za její rady a také respondentům, kteří se účastnili rozhovorů pro potřeby mé práce.

Obsah

ÚVOD	6
1 ÚVOD DO PROBLEMATIKY.....	8
1.1 ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM	8
1.2 PRÁVNÍ ÚKON.....	9
1.3 OPATROVNÍK.....	9
1.4 OPATROVANEC.....	9
1.5 NESVÉPRÁVNÝ	9
2 ŘÍZENÍ O ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	11
2.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ.....	11
2.1.1 PODÁNÍ NÁVRHU	12
2.2 PRŮBĚH ŘÍZENÍ.....	13
2.2.1 ZNALECKÝ POSUDEK	15
2.3 UKONČENÍ ŘÍZENÍ, DORUČENÍ ROZSUDKU	17
2.3.1 DŮSLEDKY OMEZENÍ ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM	18
2.3.2 DŮSLEDKY ZBAVENÍ ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM.....	18
3 OPATROVNICKÉ ŘÍZENÍ	20
3.1 ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ.....	20
3.2 PRŮBĚH ŘÍZENÍ A USTANOVENÍ OPATROVNÍKA.....	21
3.3 DESATERO PRO VÝBĚR OPATROVNÍKA.....	22
3.4 OPATROVNÍK.....	22
3.4.1 SOUKROMÝ OPATROVNÍK.....	23
3.4.2 VEŘEJNÝ OPATROVNÍK.....	24
3.4.3 SCHVÁLENÍ PRÁVNÍCH ÚKONŮ	25
4 ZMĚNY V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU.....	28
4.1 OMEZENÍ SVÉPRÁVNOSTI	28
4.2 PODPŮRNÁ OPATŘENÍ.....	29
4.3 OPATROVNICTVÍ.....	30
4.3.1 OPATROVNICKÁ RADA	31
4.3.2 SPRÁVA MAJETKU	32
5. PRAKTICKÝ VÝKON OPATROVNICTVÍ.....	34
5.1 PŘEVZETÍ OPATROVNICTVÍ.....	34
5.2 VÝBĚR PRACOVNÍKA, VEDENÍ DOKUMENTACE	35
5.3 SPRÁVA MAJETKU.....	36
5.4 PÉČE O SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ OBLAST.....	37
6. ROZHOVORY S PRACOVNÍKY SOUDŮ A PRACOVNÍKY MĚSTSKÝCH ÚŘADŮ	40

6.1	METODA VÝZKUMU A VÝBĚR RESPONDENTŮ	42
6.2	VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ	43
ZÁVĚR.....		50
INFORMAČNÍ ZDROJE.....		52
PŘÍLOHY		54
PŘÍLOHA Č. 1 – LISTINA O USTANOVENÍ OPATROVNÍKA		55
PŘÍLOHA Č. 2 – FORMULÁŘ PRO RESPONDENTY		56

Úvod

V České republice roste počet lidí zbavených/omezených způsobilosti k právním úkonům. V současné době je této způsobilosti zbaveno či omezeno více jak 26 000 lidí.¹

V platných zákonech České republiky nalezneme jen několik málo ustanovení týkajících se opatrovnictví. Široká společnost nemá v současné době o institutu opatrovnictví dostatečně povědomí, neexistuje mnoho literatury, která by se této problematice věnovala, i když zbavení/omezení způsobilosti k právním úkonům se týká velkého počtu našich spoluobčanů.

Právní úprava týkající se kontroly opatrovnictví je nepřehledná a nejasná. Není pak zřejmé, jaké jsou povinnosti opatrovníka a jaká je pravomoc soudu, který vykonává dohled nad opatrovníkem.²

Několik let pracuji na městském úřadě, odboru sociálních věcí a zdravotnictví jako sociální pracovnice a do mé pracovní náplně patřil donedávna mimo jiné i výkon veřejného opatrovnictví. Při výkonu opatrovnictví jsem se sama nejednou setkala s porušením povinností opatrovníka či zanedbáním jeho péče o opatrovance. Proto jsem si za téma bakalářské diplomové práce zvolila *Opatrovnictví u osob zbavených či omezených ve způsobilosti k právním úkonům a jeho kontrola*.

Cílem bakalářské práce je shromáždit informace o tom, jak probíhá výkon opatrovnické funkce a kontrola opatrovníků. Při zmapování výkonu opatrovnictví budu vycházet ze svých zkušeností. Pro zjištění, jak probíhá kontrola opatrovníků, uskutečním kvalitativní výzkum za pomoci rozhovorů s pracovníky soudů, kteří mají ve své kompetenci dohled nad opatrovníky, a s pracovníky městských úřadů, kteří se také účastní kontroly výkonu opatrovnické funkce.

¹ Benešová, P., *Stále více lidí přichází v Česku o svéprávnost*, Zpravodaj národního centra podpory transformace sociálních služeb, leden 2012, s. 3, dostupné na:

http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=5965&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=DetailRubric&pst=DetailRubric&p1=Identificator_STRING_enByYXZvZGFqX25hcg%3d%3d&p2=RoundPanel_BOOL_True&p3=Header_BOOL_True&acode=8876292,

² Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 132

Při psaní práce budu vycházet z legislativy, teoretických zdrojů a vlastní praxe. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Na začátku teoretické části jsou krátce vysvětleny pojmy z důvodu dobré orientace čtenáře v dalším textu. Dále je práce rozdělena na tři okruhy – řízení o způsobilosti k právním úkonům, řízení opatrovnické a výběr opatrovníka a nakonec teorie jsou zařazeny změny v novém občanském zákoníku.

V kapitole, která pojednává o soudním řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům, je popsán celý soudní proces, který má za následek omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům. Kapitola týkající se opatrovnictví se zaměřuje na řízení opatrovnické, tedy proces výběru opatrovníka a rozdíl mezi opatrovníkem z řad rodinných příslušníků a opatrovníkem veřejným. Konec teoretické části je věnován změnám v návrhu nového občanského zákoníku. Tyto změny se budou týkat omezení svéprávnosti i výkonu opatrovnictví od začátku roku 2014.

V empirické části práce budu vyhodnocovat rozhovory s několika respondenty stanovené cílové skupiny, kdy tyto rozhovory budou zaměřeny na kontrolu výkonu opatrovnické funkce.

1 Úvod do problematiky

V první kapitole jsou vysvětleny pojmy, se kterými se čtenář bude setkávat v průběhu celé práce. Mezi tyto pojmy patří hlavně způsobilost k právním úkonům, právní úkon, opatrovník, opatrovanec a nesvéprávný.

1.1 Způsobilost k právním úkonům

V občanském zákoníku nacházíme dvě odlišné způsobilosti, proto je důležité vysvětlit rozdíl mezi nimi. Jedná se o způsobilost k právním úkonům a způsobilost k právům a povinnostem. Člověk je způsobilý mít práva a povinnosti od narození³. Kdo má tuto způsobilost, je subjektem práva, nikomu nemůže být tato subjektivita odeprána nebo odejmuta. V České republice tuto subjektivitu garantuje především článek 5 Listiny základních práv a svobod, podle kterého je každý způsobilý mít práva.

„Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí“⁴. Člověk v průběhu dětství a dospívání postupně vyžívá a tím nabývá zletilosti. Děti a mladiství (nezletilí) mají způsobilost jen v takovém rozsahu, který odpovídá jejich rozumové a volní vyspělosti⁵. Desetileté dítě má při běžném zdravém vývoji takové rozumové schopnosti, aby bylo schopno koupit si pečivo. Není ale rozumově vyspělé k zakoupení nějaké větší movité věci jako kupříkladu automobil.

K omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům (dále také jen způsobilosti) může soud přistoupit v případě, jestliže člověk trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, anebo nadměrně požívá alkoholické nápoje či omamné prostředky a není schopen činit právní úkony, anebo je schopen činit jen některé právní úkony.⁶

³ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 7 odst. 1

⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, § 8

⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 9

⁶ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 10

1.2 Právní úkon

Celý text pojednává o lidech zbavených/omezených ve způsobilosti k právním úkonům, je tedy podstatné hned na úvod vysvětlit, co to právní úkon je, co nemohou lidé omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům činit. Právní úkon definuje § 34 Občanského zákoníku, který uvádí, že jde o takový projev vůle, kterým vznikají, mění se nebo zanikají práva nebo povinnosti člověka. Za právní úkon je považována nejen písemná smlouva, ale i zakoupení pečiva, jak je uvedeno výše. Člověk ve svém každodenním životě činí několik právních úkonů, které si ani neuvědomuje (například jízda hromadnou dopravou do zaměstnání – zakoupením lístku jsme uzavřeli smlouvu).

1.3 Opatrovník

Zákonným zástupcem osoby zbavené/omezené ve způsobilosti k právním úkonům je soudem ustanovený opatrovník. Pokud soud nenalezne osobu vhodnou pro výkon opatrovnictví, ustanoví opatrovníkem orgán místní správy.⁷

Opatrovník vyřizuje ty právní úkony, které si opatrovanec nemůže dle rozsudku soudu zajistit sám, je oprávněn jednat za nesvéprávného člověka.⁸

1.4 Opatrovanec

Opatrovancem rozumíme osobu, která byla na základě rozsudku soudu zbavena/omezena ve způsobilosti k právním úkonům. Opatrovanec nesmí dle rozsahu zbavení/omezení způsobilosti činit všechny nebo některé právní úkony.

1.5 Nesvéprávný

Nesvéprávný je kratší termín, opis pro vyjádření osoby zbavené/omezené ve způsobilosti k právním úkonům. „Pojem svéprávnost vychází z římského práva,

⁷ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27

⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 26

které rozlišovalo osoby svého práva (*personae sui iuris*, *sui potestatis*) a osoby cizího práva (*personae alieni iuris*). Kdo je osobou svého práva (svéprávný), rozhoduje o svém soukromoprávním postavení sám, kdo takovou osobou není, je podroben omezením plynoucím z toho, že má zákonného zástupce.“⁹

Pojem svéprávnost jsme mohli nalézt v občanském zákoníku z roku 1950 a vyjadřoval způsobilost k právním úkonům. Platný občanský zákoník pojem svéprávnost neuvádí. V novém občanském zákoníku, jehož účinnost se předpokládá od 1.ledna 2014, se opět se svéprávností setkáme.¹⁰

⁹ Švestka, J., Škárová, M., Hulmák, M., *Občanský zákoník – komentář*. I. díl., Praha: C.H.Beck, 2008, s. 98 in *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Jana Marečková a Maroš Matiaško, Praha: Linde, 2010, s. 31

¹⁰ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 31

2 Řízení o způsobilosti k právním úkonům

V této kapitole je popsán průběh řízení při přezkoumání způsobilosti k právním úkonům. Jedná se o soudní řízení, které má za následek právě zbavení/omezení, ale i navrácení způsobilosti k právním úkonům. Text pojednává o celém průběhu řízení od podání návrhu až do vydání rozsudku soudem.

2.1 Zahájení řízení

Řízení o způsobilosti k právním úkonům spadá do legislativní úpravy občanského soudního řádu. Soudní řízení patří mezi tzv. nesporná řízení, kdy soud neřeší spor mezi účastníky řízení, ale rozhoduje o úpravě poměrů.¹¹

Toto řízení může být zahájeno podnětem, návrhem ale i bez návrhu. Rozdíl mezi podáním návrhu a podnětu je ten, že navrhovatel, je účastníkem řízení, kdežto ten, kdo podá k soudu jen podnět, tímto účastníkem není.¹² Návrhem se soud musí zabývat vždy, u podnětu soud zváží, zda se jím bude zabývat či nikoliv. Řízení je zahájeno, jakmile je návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům doručen soudu¹³.

Věcně příslušným soudem pro toto řízení je okresní soud. Místně příslušný je obecný soud vyšetřovaného, tedy tam, kde má dotýčný trvalé bydliště nebo kde se zdržuje.

Návrh na zahájení řízení, který je k soudu podáván, musí obsahovat vedle obecných náležitostí také zvláštní náležitosti. Mezi obecné náležitosti patří: určení, kterému soudu je návrh podáván, kdo ho činí, které věci se týká, čeho se dotýčný domáhá, musí být podepsán a datován.¹⁴

Mezi zvláštní náležitosti patří: jméno a příjmení účastníků řízení (navrhovatele a osoby, jejíž způsobilost má být přezkoumána), bydliště účastníků, datum narození či rodná čísla účastníků, označení důkazů a skutečností, díky kterým navrhovatel vylíčí situaci vyšetřovaného¹⁵. Bez návrhu zahajuje soud řízení

¹¹ Winterová, A., *Občanský soudní řád*, Praha: Linde, 2007, s. 257

¹² Marečková, J., Matiaško, M., *Jak poradit lidem s postižením v otázkách způsobilosti k právním úkonům*, Brno: Liga lidských práv, 2009, s. 31

¹³ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 82

¹⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 42 odst. 4

¹⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 79

o způsobilosti k právním úkonům usnesením¹⁶. Může tak učinit, pokud se například dozví, že se změnily podmínky, pro které byla způsobilost osoby omezena/zbavena.

V řízení o přezkoumání způsobilosti je vhodné, aby navrhovatel popsal právní důsledky jednání vyšetřovaného.

Příklad

Manželé J a A si vzali mnoho půjček, ale nebyli schopni všechny pohledávky umořovat. Dostali se do velmi špatné finanční situace. Matka paní A posléze podala návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům obou manželů. V návrhu uvedla, že ani jeden z manželů není dostatečně rozumově vyspělý a finančně vzdělaný, aby dokázal posoudit finanční situaci a pravidelně splátky hradit. Jakmile je soud způsobilosti zbavil, musel splácení těchto pohledávek vyřizovat opatrovník. Nakonec se zjistilo, že manželé jsou díky mentální retardaci tak ovlivnitelní, že si půjčky brali i ve prospěch jiných osob (úplně cizích).

2.1.1 Podání návrhu

Zákon přesně nestanoví, kdo může podat návrh na zahájení řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům. Občanský soudní řád v § 186 odst. 1 pouze uvádí, že tento návrh může podat též zdravotnické zařízení. To znamená, že návrh může podat každá fyzická osoba, která může být účastníkem řízení. Podat tento návrh může i rodinný příslušník osoby, o jejíž způsobilosti k právním úkonům je jednáno (dále vyšetřovaný), nebo obec/město.

V případě, že návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům podá někdo jiný než orgán místní správy či zdravotnické zařízení, může soud uložit navrhovateli, aby předložil lékařské vysvědčení o duševním stavu vyšetřovaného¹⁷. Může však nastat situace, kdy se k psychiatricky nemocnému člověku jeho rodina nehlásí a návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům podávají „cizí“ lidé, jako v následujícím příkladu.

¹⁶ Winterová, A., *Občanský soudní řád*, Praha: Linde, 2007, s. 168

¹⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 186 odst. 2

Příklad

Pan Š s psychickými problémy se nedokázal postarat o svou domácnost a zanášel svůj byt různým odpadem. Postupem času se z bytu začal rozšiřovat zápach po celém domě. Sousedé se následně obrátili na městský úřad s žádostí o pomoc. Sociální pracovníci se pokusili navázat kontakt s panem Š, ale neúspěšně. Následoval tedy rozhovor s rodinou, která nebyla ochotna situaci klienta řešit. Po poradě se sociálním pracovníkem se sousedé rozhodli, že podají návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům pana Š. V případě, že by soud po těchto občanech požadoval předložení lékařského osvědčení, domnívám se, že by to pro ně mohla být dost významná komplikace. Lidé s psychiatrickým onemocněním většinou nemají náhled na svou nemoc, neuvědomují si, že by potřebovali pomoc. Lze předpokládat, že by se pan Š nechtěl podrobit tomuto lékařskému vyšetření a sousedé by neměli jak zprávu soudu doložit.

Občanský soudní řád upravuje ustanovení zabráňující podávání neopodstatněných návrhů k řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům. Paragraf 191 odstavec 2 Občanského soudního řádu uvádí, že ten, kdo podá bezdůvodný návrh na zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, musí nahradit újmy, které řízením vznikly a to jak vyšetřovanému, jeho zástupci i státu.

Člověk zbaven způsobilosti k právním úkonům má možnost podat návrh na vrácení této způsobilosti. Soud mu může na přiměřenou dobu toto právo odejmout (nejdéle na jeden rok).¹⁸ Někteří lidé zbaveni/omezení ve způsobilosti k právním úkonům neumí číst, psát, nejsou schopni pochopit toto své právo, i když jim ho někdo sdělí. Návrh na přezkoumání této způsobilosti může podat v průběhu času opatrovník, třeba i na přání klienta. Činí tak v případě, že došlo ke zlepšení schopností opatrovance (například díky nácviku dovedností v zařízení, kde je klientovi poskytována pobytová služba).

2.2 Průběh řízení

Po podání návrhu na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům začne soud činit kroky, které vedou ke zjištění všech důležitých skutečností. Dle § 5

¹⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 186 odst. 3

Občanského soudního řádu, musí soud poučit účastníky řízení o jejich právech a povinnostech. Soud na počátku řízení zašle vyšetřovanému usnesení, kde mu sdělí, že si může zvolit pro toto řízení svého zástupce. Opět vyvstává otázka, zda člověk, který je již zbaven způsobilosti k právním úkonům, je schopen toto své právo pochopit. Pokud si člověk, o jehož způsobilost se jedná, svého zástupce sám nezvolí, pak mu soud ustanoví opatrovníkem pro řízení rodiče, osobu blízkou nebo advokáta¹⁹.

Celkové náklady soudního řízení o způsobilosti k právním úkonům hradí stát (například znalečné, svědečné). Stát však neplatí náklady na advokáta v případě, že si vyšetřovaný zvolí svého právního zástupce.²⁰ V průběhu výkonu práce ve funkci veřejného opatrovníka jsem neměla možnost účastnit se mnoha řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům. Setkala jsem se však se situací, kdy klientka měla stanoveného procesního opatrovníka právě z řad advokátů. Tento advokát se s klientkou do začátku soudního líčení ani jednou neviděl. Nebyl s ní v kontaktu, neměl o ni žádné informace, kromě znaleckého posudku, který je doručován účastníkům řízení. Až před samotným jednáním se s klientkou na chodbě před soudní síní domlouval, v jakém směru budou při jednání postupovat. V tomto případě se domnívám, že právě advokát by se měl o svou klientku zajímat a zastupovat ji plnohodnotně. Měl by mít na paměti, že tito lidé nemusí vědět, čeho se u soudu mohou domáhat.

Pokud dochází k průtahům řízení a soud je nečinný, může účastník podat stížnost k předsedovi soudu. Tato stížnost by měla být do jednoho měsíce vyřízena.²¹

¹⁹ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 187 odst. 1

²⁰ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 191, odst. 1

²¹ Ombudsman, *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, s. 82, dostupné na: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/zarizeni-socialnich-sluzeb/zprava-z-navstev-mentalne-postizeni-cerven-2009/>

2.2.1 Znalecký posudek

Znalecký posudek je v tomto soudním řízení jedním z nejdůležitějších důkazů pořizovaných soudem²². Za účelem zjištění zdravotního stavu vyšetřovaného ustanoví soud před samotným jednáním znalce z oboru psychiatrie nebo psychologie. Znalec obešle vyšetřovaného pozvánkou a domluví samotné vyšetření. Lékař má k dispozici soudní spis, ze kterého čerpá informace. Soud může znalci stanovit několik otázek, které má zodpovědět. Jedná se například o následující otázky²³:

- Posoudit celkový duševní stav vyšetřované osoby a zhodnotit, zda v souvislosti s duševní poruchou, kterou osoba trpí, nadále trvají podmínky pro zbavení způsobilosti k právním úkonům nebo zda jsou dány podmínky pro omezení této způsobilosti a v jakém rozsahu.
- Posoudit, zda je vyšetřovaná osoba schopna si obstarávat své záležitosti samostatně, včetně hospodaření s majetkem a penězi.
- Posoudit, zda jsou dány podmínky ke změně způsobilosti k právním úkonům či jejímu plnému navrácení.
- Zda znalec doporučuje účast vyšetřovaného při ústním jednání a doručení rozsudku.
- Jaká je prognóza stavu vyšetřované osoby.

Jako opatrovnice jsem měla možnost účastnit se přímo rozhovoru mezi vyšetřovanou osobou a znalcem. Celé vyšetření trvalo cca 70 – 80 minut. Znalec zjišťoval, zda je nesvéprávná orientovaná časem, místem, osobou, zda má přehled o dění, zda ví, proč se účastní tohoto vyšetření. Pokládal pak otázky typu – co je dnes za den, vyjmenovat dny v týdnu, kolik má měsíc dní, kolik má rok měsíců a jak jdou za sebou, zda je těžší kilogram železa nebo kilogram peří. Ukázal nesvéprávné několik bankovek a nechal ji, ať je spočítá, zkoušel její schopnost počtů, dal ji přečíst text z časopisu a nechal ji interpretovat obsah článku, dotazoval se jí zda má přehled kolik peněz platí za nájem, kolik utratí měsíčně za jídlo a další potřeby, zda ví, kdo je prezident republiky, kdo je primátor, s kým sousedí naše republika atd.

²² Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol., *Občanský zákoník*. Komentář. Praha: C .H. Beck, 2044, s. 80

²³ Čerpáno ze znaleckých posudků, se kterými jsem se setkala v průběhu své praxe.

Znalec svůj posudek zašle k soudu a následně je tento dokument zaslán účastníkům řízení. Nikde nenalezneme lhůtu, ve které by mělo dojít k posouzení zdravotního stavu vyšetřovaného, posudek ani nemusí být vypracován písemně²⁴. To znamená, že od podání návrhu na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům může uplynout několik měsíců do vypracování znaleckého posudku a stejně tak může dojít k velké časové prodlevě mezi vyšetřením zdravotního stavu a samotným soudním jednáním.

Jako nejčastější poruchy vedoucí ke zbavení způsobilosti k právním úkonům Baštecký řadí schizofrenii, bludy, pokročilé demence atrofické, duševní poruchy chování vyvolané psychoaktivními látkami ve stadiu pokročilé závislosti, středně těžkou mentální retardaci, těžkou mentální retardaci a hlubokou mentální retardaci. Mezi poruchy, které vedou k omezení způsobilosti k právním úkonům lze zařadit například lehkou mentální retardaci a závislost na alkoholu či drogách.²⁵

Následně po doručení znaleckého posudku a seznámení s ním účastníky řízení je stanoveno soudní jednání. Soudce nemusí vyšetřovaného v průběhu soudního líčení vyslechnout. Pokud soud vyšetřovaného nevyslechne, musí své důvody proč tak učinil uvést v odůvodnění rozsudku. Požádá-li vyšetřovaný o své vyslechnutí, je soud povinen tomuto vyhovět. Tím, kdo ale musí být vždy při jednání vyslechnut, je znalec. Znalec může soudu navrhnout, aby vyšetřovaný byl po dobu až šesti týdnů vyšetřován ve zdravotnickém zařízení.²⁶

V průběhu soudního jednání jsou vyslechnuti účastníci řízení, popřípadě i svědci²⁷. Svědky mohou navrhnout účastníci řízení. V případě, že má soud při ústním jednání k dispozici znalecký posudek, vyslechl účastníky řízení a ukončil dokazování, může rozhodnout.

Příklad

Advokát vyšetřované u soudu požadoval vypracování ještě jednoho znaleckého posudku (první posudek byl z odvětví psychiatrie), a to psychologického.

²⁴ Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8, Řízení o způsobilosti k právním úkonům, Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center, červen 2009, s. 15, dostupné na:

<http://www.llp.cz/cz/systemova-doporuceni/systemove-doporuceni-c-8-p8>

²⁵ Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*, Praha: Galén, 1997, s. 150

²⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 187

²⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 125

Odůvodnil to tím, že klientka trpí mentální retardací a psychologické vyšetření by mohlo lépe objasnit její zdravotní stav a být ve prospěch klientky. V tomto případě nebylo možné, aby soud rozhodl hned při prvním stání.

2.3 Ukončení řízení, doručení rozsudku

Po ukončení řízení vydá soud písemný rozsudek. Do výroku rozsudku uvede jméno a datum narození osoby, která se zbavuje/omezuje ve způsobilosti k právním úkonům a také rozsah omezení. V praxi se můžeme setkat s rozsudky, kdy soud ve výroku uvádí, že dotyčná osoba se zbavuje plně způsobilosti k právním úkonům, nebo že se omezuje ve způsobilosti k právním úkonům tak, že je schopna pouze hospodařit s finanční částkou nepřesahující například 1 000,-Kč.

V další části rozsudku soud odůvodní, proč tak rozhodl a z jakých důkazů vycházel. Každý z účastníků řízení má právo odvolat se proti rozsudku soudu. Může však dojít k situaci, kdy se vyšetřovaný nedozví, že byl zbaven/omezen ve způsobilosti k právním úkonům. Stane se tak, pokud soud upustí od doručení rozsudku o úpravě způsobilosti k právním úkonům. Tak může být učiněno, jestliže by dle závěrů znaleckého posudku vyšetřovaný význam rozsudku nepochopil.²⁸

Člověk se pak nedozví výsledek přezkoumání způsobilosti k právním úkonům a nemůže se proti rozsudku odvolat. Odvolat se může jeho advokát (opatrovník pro řízení). Vyšetřovaný díky své případné nemoci, sníženým rozumovým schopnostem, nebo protože neumí číst, nemusí pochopit obsah rozsudku. Mělo by se mu však dostat práva „přetlumočení“ rozhodnutí i ve zjednodušeném jazyce, kterému by porozuměl, samozřejmě, pokud je to vzhledem k jeho zdravotnímu stavu proveditelné.

Příklad

Opatrovanec se nedozvěděl, že byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům, jelikož mu nebyl doručen rozsudek. Až po několika měsících se dověděl, že mu byl ustanoven opatrovník, jelikož mu bylo doručeno usnesení o ustanovení opatrovníka.

²⁸ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 189

2.3.1 Důsledky omezení způsobilosti k právním úkonům

Při omezení způsobilosti k právním úkonům je rozhodující výrok uvedený v rozsudku soudu, ze kterého vyčteme, v jakých právních úkonech byla dotyčnému způsobilost omezena, tedy které úkony smí činit sám a které úkony musí vyřizovat opatrovník. I když tak v rozsudku soudu není uvedeno, omezení ve způsobilosti k právním úkonům se v návaznosti na určité právní předpisy projeví v různých oblastech života člověka. Osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům může například uzavřít sňatek jen se souhlasem soudu²⁹, nemá rodičovskou odpovědnost³⁰ a nemůže být osvojitelem³¹. Na rozdíl od osoby plně zbavené způsobilosti nemůže být bez svého vlastního souhlasu umístěna v ústavu sociální péče³².

2.3.2 Důsledky zbavení způsobilosti k právním úkonům

Za člověka zbaveného způsobilosti k právním úkonům činí právní úkony jeho opatrovník. Stejně jako osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům, nemá osoba plně zbavena této způsobilosti rodičovskou odpovědnost³³ a nemůže být osvojitelem³⁴. Uzavření manželství u této osoby není vůbec možné³⁵. Nesvéprávný dále nemůže držet zbraň³⁶, nemá volební právo³⁷, a není držitelem řidičského oprávnění³⁸. Nesvéprávný může být se souhlasem opatrovníka umístěn v ústavu sociální péče³⁹. Všechny právní úkony, které nesvéprávný člověk učiní, jsou dle § 38 Občanského zákoníku absolutně neplatné.

Baštecký uvádí, že osobám zbavených způsobilosti k právním úkonům se odebírají občanské průkazy a osobám omezeným ve způsobilosti k právním

²⁹ Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 14 odst. 2

³⁰ Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 34 odst. 2

³¹ Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 64 odst. 2

³² Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*, Praha: Galén, 1997, s. 152

³³ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 34 odst. 2

³⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 64 odst. 2

³⁵ Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 14 odst. 1

³⁶ Zákon č. 119/2002 Sb., Zákon o zbraních, ve znění pozdějších předpisů, § 18 odst. 1

³⁷ Zákon č. 247/1995 Sb., Zákon o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, § 2 b

³⁸ Zákon č. 361/200 Sb., Zákon o provozu na pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů, § 82 odst. 1 b

³⁹ Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*, Praha: Galén, 1997, s. 151

úkonům se omezení v občanském průkaze vyznačí⁴⁰. Praxe je v současné době taková, že i osobě plně zbavené způsobilosti k právním úkonům může být občanský průkaz vystaven. Opatrovník je však upozorněn, že by tento průkaz měl mít u sebe a měl by sloužit jeho potřebám při vyřizování právních úkonů za nesvéprávného jako je například uzavírání smluv. Občanský průkaz člověka plně zbaveného způsobilosti je vydán jen opatrovníkovi. Osoba omezená ve způsobilosti si tento průkaz po jeho vyhotovení přebírá sama. Z důvodu novely zákona o občanských průkazech se od ledna 2012 do občanských průkazů (OP) již nevyznačuje údaj o zbavení/omezení způsobilosti k právním úkonům. Domnívám se, že tato změna může přinést problémy v prokazování platnosti či neplatnosti právních úkonů. Do loňského roku, kdy byly údaje o zbavení/omezení způsobilosti v OP uvedeny, se dalo jednoduše prokázat, že nesvéprávný, který uzavřel smlouvu, k tomu nebyl oprávněn. Problém vidím hlavně u osob částečně omezených ve způsobilosti k právním úkonům, které jsou držiteli občanských průkazů a mají sklon brát si půjčky či uzavírat jiné smlouvy. Domnívám se, že uvádění údajů o omezení způsobilosti v těchto průkazech bylo ve prospěch nesvéprávných, vedlo k jejich ochraně.

Příklad

Klientka omezená ve způsobilosti k právním úkonům si vzala půjčku, kterou následně nesplácela. Za svým opatrovníkem přišla až v době, kdy ji přišla upomínka s urgencí, že v případě nezaplacení dluhu bude podán návrh na exekuci. Opatrovník napsal společnosti, která půjčku poskytla, informativní dopis, kde sdělil, že v době uzavření smlouvy byla žena omezena ve způsobilosti a dle občanského zákoníku se jedná o neplatný právní úkon. Společnost dluh již dále nevymáhala.

V kapitole je shrnut proces řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům tak, jak ho v současné době upravuje naše legislativa. Je zde uvedeno postavení vyšetřovaného v rámci soudního procesu, jeho práva a povinnosti a důsledky zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Průběh soudního řízení a jeho zaznamenání v soudním spise může být důležitým zdrojem informací pro budoucího opatrovníka, který má právo do spisu nahlédnout.

⁴⁰ Baštecký, J., *Psychiatrie, právo a společnost*, Praha: Galén, 1997, s. 149

3 Opatrovnické řízení

Kapitola je zaměřena na ustanovení opatrovníka osobě, která byla zbavena/omezena způsobilosti k právním úkonům. Opatrovník je pro nesvéprávného velmi důležitou osobou. Měl by to být člověk, který bude zodpovědně hájit zájmy opatrovance a naslouchat jeho přáním.

Opatrovník je zákonným zástupcem opatrovance, zastoupení vzniká na základě soudního rozhodnutí.⁴¹

3.1 Zahájení řízení

Řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům a opatrovnické řízení jsou v občanském soudním řádu řešena odděleně. Po ukončení řízení o úpravě způsobilosti k právním úkonům nastává fáze hledání vhodného opatrovníka, tedy řízení opatrovnické. Předseda senátu se musí postarat o to, aby osobě zbavené/omezené ve způsobilosti k právním úkonům byl ustanoven opatrovník.⁴²

Od vydání rozsudku o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům do ustanovení opatrovníka nesvéprávnému nastává časové období, ve kterém by nesvéprávný již podle zákona neměl činit právní úkony, ale není, kdo by toto činil za něj. Může vzniknout časová prodleva v délce několika měsíců.

Příklad

Klientka omezena ve způsobilosti k právním úkonům měla zaveden svůj účet, který si založila ještě v době, kdy byla svéprávná. Soud jí doručil rozsudek o omezení způsobilosti. S tímto rozsudkem šla do banky, kde ho předložila. Od té doby jí banka nevydala více než jeden tisíc korun měsíčně (dle rozsudku). Klientka se tak ocitla bez peněz, jelikož celý její důchod byl zasílán na účet a ona neměla ustanoveného panovníka, který by ji mohl peníze vyzvednout.

V řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům nemusí dojít k vyslechnutí vyšetřovaného a celý soudní proces tak může proběhnout bez jeho

⁴¹ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27 odst. 2

⁴² Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 192 odst. 1

přítomnosti. V řízení o ustanovení opatrovníka má nesvéprávný právo účastnit se celého procesu.

„Spravedlivý proces v tomto řízení zahrnuje právo účastnit se řízení, vyjadřovat se k prováděným důkazům a sám důkazy navrhopat. Zákon v tomto případě na rozdíl od řízení o způsobilosti k právním úkonům neobsahuje žádnou výjimku, na základě které by bylo možné takového odejmutí práv účastníkovi ospravedlnit.“⁴³

Stává se, že soud neinformuje osobu o zahájení opatrovnického řízení, jako například u klienta z příkladu ze strany 17, který se dozvěděl o ustanovení svého opatrovníka až ve chvíli, kdy mu bylo doručeno usnesení o ustanovení opatrovníka. Nebyl však informován o zahájení opatrovnického řízení a nemohl se tak k věci vyjádřit již v průběhu tohoto řízení. Měl možnost proti usnesení se odvolat.

3.2 Průběh řízení a ustanovení opatrovníka

Při opatrovnickém řízení, tedy při výběru opatrovníka, soud nejprve zjišťuje, zda má nesvéprávný rodinné příslušníky. Příbuzným pošle přípis s dotazem, zda jsou ochotni vykonávat funkci opatrovníka nesvéprávnému.

Nenalezne-li soud osobu, která by byla vhodná pro výkon opatrovnictví, nebo se taková osoba najde, ale výkon opatrovnictví nepřijme, stanoví soud opatrovníkem orgán místní správy.⁴⁴

V současné době soudy ustanovují opatrovníkem obec/město ne jejich úřady. Z nálezů Ústavního soudu II. ÚS 995/07 však vyplývá, že opatrovnictví je výkon přenesené působnosti, jelikož je to stát, kdo zbavuje/omezuje osobu ve způsobilosti k právním úkonům a proto by se stát měl postarat o jeho kvalifikované zastupování v právních vztazích.

⁴³ Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8, Řízení o způsobilosti k právním úkonům, Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center, červen 2009, s. 17, dostupné na: <http://www.llp.cz/cz/systemova-doporuceni/systemove-doporuceni-c-8-p8>

⁴⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 27 odst. 3

3.3 Desatero pro výběr opatrovníka

Pro soudy neexistují kritéria, kterými by se měly při výběru opatrovníka řídit⁴⁵. Lze však nalézt několik doporučení, která by soud při výběru vhodného zákonného zástupce měl mít na paměti. Jedná se o přiměřený věk, dobrý zdravotní stav opatrovníka, jeho čistý trestní rejstřík. Dále by zákonný zástupce nesvéprávného neměl mít nepřiměřené dluhy, měl by žít odpovídajícím způsobem života, mít určitý vztah k opatrovanci založený na důvěře, měl by bydlet v přiměřené vzdálenosti od svého svěřence, být empatický, inteligentní a spolupracovat se soudem.⁴⁶

Je otázkou, zda v současné době zjišťuje soud vztah opatrovance k nastávajícímu opatrovníkovi. Pokud vezmeme v úvahu, že opatrovanec se neúčastnil řízení o úpravě způsobilosti a není od něj při platnosti stávajícího soudního řádu potřeba souhlasu s ustanoveným opatrovníkem, není zjišťován jeho názor, pak již zůstává opatrovanci jen jediná možnost, a to odvolat se proti usnesení o opatrovníkovi v případě, že s jeho určením nesouhlasí. V novém občanském zákoníku se již setkáme s podmínkou, že soud při ustanovení opatrovníka musí vyslechnout názor nesvéprávného.

Osoba plně i částečně zbavena způsobilosti k právním má právo stěžovat si u soudu na svého opatrovníka i žádat o jeho změnu.

3.4 Opatrovník

Tato část práce popisuje rozdíl mezi soukromým a veřejným opatrovníkem a následně problematiku schvalování právních úkonů učiněných opatrovníkem za nesvéprávného.

„Ze soudních statistik vyplývá, že počet lidí pod opatrovnictvím každoročně narůstá. Dochází tak i k nárůstu počtu opatrovníků – zákonných zástupců. V České republice neexistuje speciální úřad, který by zabezpečoval výkon opatrovnictví nad

⁴⁵ MDAC, *Opatrovnictví a lidská práva v České republice*, Mental Disability Advocacy Center, Budapešť, 2007, s. 46, dostupné na: <http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/MDAC%20report%20on%20guardianship%20czech%20republic.pdf>

⁴⁶ Nová, H., *Desatero práv a povinností opatrovníka*. Právo a rodina 5/2006, Praha: Linde, 2006, s 17-18

lidmi zbavenými nebo omezenými ve způsobilosti k právním úkonům. Opatrovnictví není koncipováno ani jako sociální služba podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a celková právní úprava výkonu opatrovnictví je nedostatečná a velmi vágní. To vytváří v praxi nemalé problémy, které v konečném důsledku poškozují člověka pod opatrovnictvím.⁴⁷

Opatrovník má při výkonu své funkce několik práv a povinností mezi které patří například péče o opatrovance, zajištění jeho zdravotní péče a dalších potřeb, měl by přehledně spravovat majetek svěřence, kdy tento majetek nesmí nikdy bezplatně nebo nevýhodně převést na jinou osobu. Opatrovník má dále občanskoprávní odpovědnost a trestněprávní odpovědnost.⁴⁸

V současné době můžeme rozlišovat opatrovníka z řad příbuzných nesvéprávného a opatrovníka veřejného, kterým je orgán místní správy.

Pro výkon opatrovnictví není stanovena žádná metodická podpora⁴⁹. Školení a semináře jsou mnohokrát vedeny odlišně. Každý lektor má na problematiku jiný náhled, existují různé právní pohledy na stejnou věc.

3.4.1 Soukromý opatrovník

Podá-li návrh na přezkoumání způsobilosti rodinný příslušník vyšetřovaného, pak se následně i tento navrhovatel může stát opatrovníkem. Opatrovníky z řad příbuzných a přátel nesvéprávného nazýváme soukromými opatrovníky, jelikož jejich vztah k opatrovanci je osobní povahy⁵⁰. Jestliže rodič či jiný příbuzný souhlasí s výkonem opatrovnictví, pak probíhá opatrovnické řízení krátce. Opatrovník musí složit slib při přijetí výkonu této funkce. (Listina o ustanovení opatrovníka je přílohou č. 1).

Při správě majetku nesvéprávného by měl opatrovník postupovat hospodárně a ve prospěch opatrovance. V neběžných záležitostech v nakládání

⁴⁷ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 125

⁴⁸ Nová, H., *Desatero práv a povinností opatrovníka*. Právo a rodina 5/2006, Praha: Linde, 2006, s. 17

⁴⁹ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 131

⁵⁰ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 129

s majetkem je potřeba obrátit se na soud a požádat o schválení takového úkonu⁵¹. Nikde však není jasně vymezeno, co je považováno za běžnou a co za neběžnou záležitost.

Soukromý opatrovník vykonává svou funkci bezplatně. Opatrovnictví není službou, a proto za něj nepřísluší žádná odměna.⁵²

3.4.2 Veřejný opatrovník

Veřejným opatrovníkem je myšlen orgán místní správy, tedy obec/město, kde má nesvéprávný trvalé bydliště. Souhlas veřejného opatrovníka s výkonem této funkce není nutný, takový opatrovník neskládá slib při převzetí funkce⁵³. Starosta obce určí, kdo z jeho zaměstnanců bude opatrovnictví vykonávat, většinou je vybrán sociální pracovník, který má v opatrovnictví několik nesvéprávných⁵⁴. Nikde však není napsáno, že veřejný opatrovník musí být nutně sociální pracovník. Dle vyjádření JUDr. Miroslava Kubánka ze semináře o opatrovnictví by se měl opatrovnický tým skládat ze sociálního pracovníka, právníka a účetního (ekonoma). Veřejný opatrovník by měl mít možnost konzultovat jednotlivé případy s právníkem, jelikož se během své praxe setkává s problémy, u kterých by mohl každý člověk pochybit. Větší města mají k dispozici své právníky, avšak problém může nastat u malých obcí nebo měst, kde právníka nemají vůbec nebo jen externího. Do týmu by měl být zahrnut i účetní, jelikož opatrovník je odpovědný za správu majetku opatrovance a je nutné, aby bylo vše řádně a správně vyúčtováno. Je na zvážení konkrétního města, jak se k problematice a výkonu opatrovnictví postaví, jaký prostor poskytne zaměstnavatel svému pracovníkovi pro výkon této funkce. I při nízkém počtu opatrovanců může být správa jejich záležitostí poměrně široká. Nejedná se jen o přebírání a vyplácení důchodů, ale i uzavírání různých smluv – pracovních, o poskytnutí soc. služeb, o pojištění, atd. Pověření pro

⁵¹ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 28

⁵² Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 130

⁵³ Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol., *Občanský zákoník. Komentář*, Praha: C. H. Beck, 2004, s. 193

⁵⁴ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 131

pracovníky podepisuje starosta obce jako statutární zástupce. V některých městech jmenuje opatrovníky rada města.

Dříve bylo běžnou praxí, že opatrovnictví vykonával ústav, kde se dotyčný nesvéprávný zdržoval. V současné době by ale docházelo ke střetu zájmů mezi nesvéprávným a opatrovníkem (ústavem). Na toto poukázal Ombudsman ve své zprávě, kde uvádí, že jde o trvalý střet zájmů.⁵⁵

Není totiž pravděpodobné, že by si někdo z personálu ústavu, který byl pověřen výkonem opatrovnictví, stěžoval jménem klienta na poskytované služby. V takovém případě by zaměstnanec stál proti svému zaměstnavateli. Při rozhovoru s ředitelem jednoho ústavu vyplynulo, že zařízení spravuje všechny záležitosti svých klientů, i když již není výkonem opatrovnictví pověřeno. Mají souhlas opatrovníka k nakládání s penězi, mají u sebe například rodné listy i vkladní knížky svých svěřenců. Pro opatrovníky dělají kompletní servis, takže opatrovník v nadsázce řečeno ani neví, že je opatrovníkem. Domnívám se, že v takovém případě nenastala žádná změna k lepšímu. Je na zvážení opatrovníka, zda nechá ústav, aby vyřizoval záležitosti svého svěřence za něj s tím, že jen podepisuje nutné dokumenty, nebo bude ve výkonu své funkce aktivní.

3.4.3 Schválení právních úkonů

Jak už je výše zmíněno, pokud opatrovník nakládá s majetkem nesvéprávného a nejedná se o běžnou záležitost, je zapotřebí schválení soudu. Občanský zákoník hovoří jen o neběžných úkonech majetkové povahy. Opatrovník nejprve učiní právní úkon a až poté se obrátí na soud a požádá o jeho schválení. V praxi se ale můžeme setkat s jinou situací.

Příklad

Paní V bydlela v městském bytě. Nájemní smlouvu uzavřela v době, kdy byla svéprávná. Došlo ale ke zhoršení jejího zdravotního stavu a také k omezení její způsobilosti k právním úkonům. Byla umístěna v ústavu sociální péče v jiném městě, než původně bydlela, a jejím opatrovníkem bylo ustanoveno město, kde se ústav

⁵⁵Ombudsman, *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*, s. 81, <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/zarizeni-socialnich-sluzeb/zprava-z-navstev-mentalne-postizeni-cerven-2009/>

nacházel. Její opatrovnice chtěla ukončit nájemní smlouvu, jelikož se paní V již neměla nikdy do svého bytu vrátit. Poslala tedy městu dohodu o ukončení nájemní smlouvy, kterou již za nesvéprávnou podepsala. Dané město však nájemní smlouvu nechtělo podepsat do té doby, než bude tento úkon schválen soudem. Opatrovnice tedy musela za nesvéprávnou i nadále platit nájemné a požádat soud o schválení této smlouvy před jejím podpisem. Je tedy otázkou, jak pak postupovat a zda všechny soudy schvalují dané úkony až po jejich učinění opatrovníkem.

Můžeme se zamyslet nad tím, zda schvalování právních úkonů až po jejich uzavření je správné. V případě uzavření smlouvy o pojištění nebude pojišťovna čekat na schválení smlouvy soudem. Platby za pojištění bude chtít hradit hned od podpisu smlouvy s opatrovníkem. I pracovní smlouvy by měly projít schválením soudem, jelikož prací a následně vyplácenou mzdou opatrovanec nabývá majetku. Někteří opatrovanci mají možnost pracovat celoročně nebo na sezonní práce. Po uzavření pracovní smlouvy ji opatrovník zašle k soudu a požádá o schválení tohoto právního úkonu. Než soud nařídí jednání, při kterém právní úkon schválí, může být prodleva až dva měsíce. Poté ještě opatrovník čeká na vydání rozsudku a nabytí právní moci. V tu chvíli je teprve smlouva schválena. Celé řízení o jejím schválení může trvat až tři měsíce. Byla-li však smlouva uzavřena na měsíce čtyři, došlo k jejímu schválení téměř po její platnosti. V případě, že by ji soud neschválil, nebyla by platná již od počátku. To by také mohlo přinést komplikace, jelikož nesvéprávný již po dobu, než bylo stanoveno soudní jednání, pracoval a dostával za svou práci výplatu. V těchto případech není možné čekat na schválení smlouvy soudem, aby až následně nastoupil opatrovanec do zaměstnání. Lidé s postižením mají kolikrát větší potíže sehnat zaměstnání nežli lidé zdraví a zaměstnavatel nebude čekat na soud, až schválí jejich smlouvu. Je předpoklad, že v tom případě si na práci najme někoho, kdo bude schopen nastoupit do zaměstnání ihned.

Domnívám se, že obecně je ku prospěchu nechat soudem schválit všechny smlouvy uzavřené jménem opatrovance. Soud tak bere smlouvu na vědomí a považuje ji ve prospěch nesvéprávného.

V kapitole jsme se dočetli, jak probíhá proces výběru opatrovníka, kterému by soud měl věnovat velkou pozornost, jelikož svěřuje péči o nesvéprávného do rukou osoby, která „získává“ tu moc, že za opatrovance může v mnoha věcech jednat a rozhodovat. Dále kapitola obsahuje práva a povinnosti opatrovníka a informace o schvalování právním úkonů učiněných za opatrovance.

4 Změny v občanském zákoníku

Z důvodu návrhu nového občanského zákoníku, je do práce zahrnuta kapitola, kde jsou nastíněny změny, které se týkají omezení svéprávnosti a výkonu opatrovnictví s účinností od ledna 2014. V textu odkazují na návrh občanského zákoníku, jelikož v době psaní práce nebyl zákon ještě podepsán prezidentem republiky.

4.1 Omezení svéprávnosti

Změna v legislativě přináší několik novinek. Jednou z nich je, že nový občanský zákoník (dále také jen o. z.) již nehovoří o plném zbavení způsobilosti k právním úkonům, ale jen o jejím omezení, respektive omezení svéprávnosti.⁵⁶

Stejně jako v současné době může omezit způsobilost k právním úkonům jen soud, ale s tím rozdílem, že k omezení svéprávnosti může dojít jen po zhlédnutí člověka. Soud musí také zjistit názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje.⁵⁷ To znamená, že již nebude možné, aby celé soudní jednání proběhlo bez přítomnosti vyšetřovaného.

Dle § 59 návrhu občanského zákoníku, může soud svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určitou dobu, nejdéle však na tři roky. Pokud se v této době zahájí řízení o prodloužení doby omezení svéprávnosti, trvají právní účinky omezení až do doby vydání nového rozhodnutí, nejdéle jeden rok. Tento paragraf je přínosem, jelikož nyní nedochází k pravidelnému přezkoumání způsobilosti k právním úkonům u lidí zbavených/omezených v této způsobilosti i řádově několik let, přestože mohlo dojít k vývoji jejich schopností a dovedností.

Lidé, kteří jsou v současné době zbaveni/omezeni ve způsobilosti k právním úkonům, se od účinnosti nového občanského zákoníku budou považovat za osoby omezené ve svéprávnosti. Tito lidé nabudou do tří let o účinnosti nového o. z. svéprávnost, pokud soud nerozhodne jinak.⁵⁸

⁵⁶ Návrh nového občanského zákoníku, § 57

⁵⁷ Návrh nového občanského zákoníku, § 55 a § 56

⁵⁸ Návrh nového občanského zákoníku, § 3032 - 3033

Další výraznou změnou je, že soud ustanoví v rámci rozsudku o omezení svéprávnosti i opatrovníka⁵⁹. Stejně tak důležité je znění § 64, které říká, že omezení svéprávnosti nezabavuje člověka samostatně jednat v běžných záležitostech.

Soud ve svém rozhodnutí o omezení svéprávnosti bude muset stanovit rozsah omezení, ve kterém dotyčný není schopen právně jednat, takzvané vymezení negativní. V současné době soudy užívají rozhodnutí, kde vymezují oblasti, ve kterých je dotyčný způsobilý jednat, takzvané pozitivní vymezení.⁶⁰

4.2 Podpůrná opatření

Návrh o. z. obsahuje mírnější a méně omezující opatření než je omezení svéprávnosti. Mezi tato opatření patří předběžné právní prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti a opatrovnictví bez omezení svéprávnosti. Následně jsou jednotlivá podpůrná opatření v krátkosti popsána.

Předběžné právní prohlášení

Člověk si může v případě očekávání vlastní nezpůsobilosti dopředu stanovit, kdo mu bude vykonávat opatrovníka a jak budou jeho záležitosti spravovány. Tento svůj záměr musí člověk vyjádřit písemnou formou nebo veřejnou listinou. Prohlášení musí být opatřeno datem a potvrzeno dvěma svědky.⁶¹

V současné době nemůže člověk své záležitosti tímto směrem do budoucna ovlivnit.⁶²

Nápomoc při rozhodování

Potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, dává mu nový o. z. možnost takové podpory i bez omezení svéprávnosti. Pro tuto nápomoc je nutné sepsat smlouvu mezi osobu a podpůrcem, která musí být schválena soudem. Podpůrců

⁵⁹ Návrh nového občanského zákoníku, § 62

⁶⁰ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 142

⁶¹ Návrh nového občanského zákoníku, § 38 a § 39

⁶² Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 136

může být i více. Podpůrce nebude rozhodovat za podporovaného. Pouze se bude účastnit jeho právních jednání a poskytovat mu při nich podporu.⁶³

Zastoupení členem domácnosti

Další opatření, které by mělo pomoci člověku při rozhodování, aniž by došlo k jeho omezení svéprávnosti je zastoupení členem domácnosti. Osobu může zastupovat její potomek, předek a manžel, partner nebo osoba, která se zastoupeným žila ve společné domácnosti před vznikem zastoupení alespoň tři roky. Odmítne-li člověk toto zastoupení, pak zastoupení nevznikne. Stejně, jako při smlouvě o poskytnutí nápomoci, i ke vzniku zastoupení je potřeba schválení soudu. Toto zastoupení se bude vztahovat pouze na obvyklé záležitosti. Zástupců může být více.⁶⁴

Tato výše uvedená opatření obsažena v návrhu nového občanského zákoníku, by měla mít přednost před zásahem do svéprávnosti člověka a soudním ustanovením opatrovníka.

4.3 Opatrovnictví

Stejně jako nyní se soud musí postarat o to, aby člověku, kterému byla omezena svéprávnost, byl ustanoven opatrovník. Jak je již výše uvedeno, soud stanoví opatrovníka v rámci rozhodnutí o omezení svéprávnosti. Nově zákon říká, že soud může v odůvodněných případech uložit opatrovníkovi povinnost, aby se v přiměřeném rozsahu pojistil. Toto pojištění by mělo sloužit pro případ, že v rámci výkonu opatrovnictví způsobí škodu opatrovanci nebo někomu jinému. Opatrovník by se měl řídit názory jedince a měl by jednat tak, aby způsob opatrovancova života odpovídal představám nesvéprávného.⁶⁵

V dalších ustanoveních návrhu občanského zákoníku nalezneme jasně stanovené povinnosti opatrovníka. „K povinností opatrovníka náleží udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení,

⁶³ Návrh nového Občanského zákoníku, § 45 a § 46

⁶⁴ Návrh nového Občanského zákoníku, § 49, § 50, § 52

⁶⁵ Návrh nového Občanského zákoníku, § 465 a § 467

projevovat o opatrovance skutečný zájem, jakož i dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění opatrovancových práv a chránit jeho zájmy.⁶⁶

Důležité pro obce je znění § 468 návrhu o. z., který uvádí, že smrtí opatrovníka nebo jeho odvoláním opatrovnictví nezaniká, ale přechází na veřejného opatrovníka, dokud soud neustanoví opatrovníka nového. Toto je pro obce (města) velmi důležitá změna, jelikož to může mít za následek kolísavé zvyšování opatrovanců, u kterých bude spravovat jejich záležitosti.

Stejně jako u omezení svéprávnosti musí soud při ustanovení opatrovníka zhlédnout člověka, kterému je opatrovník ustanovován a vyslechnout jeho názor.⁶⁷

4.3.1 Opatrovnická rada

Opatrovnická rada (dále také jen rada) je nový termín obsažený v návrhu občanského zákoníku. Tato rada by měla dohlížet na výkon opatrovnictví.

Po ustanovení opatrovnictví může být vytvořena opatrovnická rada, která se skládá z nejbližších přátel opatrovance a osob jemu blízkých. O ustanovení opatrovnické rady může žádat sám opatrovanec, osoba jemu blízká nebo právnická osoba, jejíž hlavní činností je ochrana práv a zájmů osob se zdravotním postižením. Opatrovnická rada může mít nejméně tři členy. Tímto členem může být jen osoba, která prokáže opravdový zájem o opatrovance a nedochází mezi ni a opatrovancem ke střetu zájmů. Právnická osoba musí působit na území České republiky alespoň tři roky a zároveň musí být v kontaktu s opatrovancem tři měsíce, aby se mohla stát členem této rady. Opatrovník nemůže být členem rady. O volbě členů musí být vyhotoven zápis, který se doručí soudu i opatrovníkovi nesvéprávného. Člen rady je volen na dobu neurčitou, ze své funkce může kdykoli odstoupit. Člena rady může také odvolat soud, a to v případě, že opakovaně porušil své povinnosti, ztratil o opatrovance zájem nebo mezi ním a opatrovancem dochází ke střetu zájmů.⁶⁸

Opatrovnická rada se schází nejméně jednou ročně. Na své jednání pozve opatrovance i opatrovníka. Z jednání opatrovnické rady se pořizuje zápis, který je opět doručen opatrovníkovi a soudu. Opatrovnická rada projednává zprávu

⁶⁶ Návrh nového Občanského zákoníku, § 466

⁶⁷ Návrh nového Občanského zákoníku, § 471

⁶⁸ Návrh nového Občanského zákoníku, § 472 – 477 a § 484

opatrovníka o jeho činnosti ve věcech svého svěřence a může navrhnout soudu zrušení opatrovnictví nebo odvolání opatrovníka. Pokud nelze opatrovnickou radu ustanovit, pak může soud určit, že působnost opatrovnické rady bude vykonávat jen jedna osoba. V případě, že se nenajde ani tato jediná osoba, zastupuje působnost rady soud.⁶⁹

Bez souhlasu opatrovnické rady nemůže opatrovník rozhodnout o určitých záležitostech opatrovance a o správě jeho majetku. Mezi tyto patří například změna bydliště, umístění opatrovance do ústavu, pokud to jeho zdravotní stav zjevně nevyžaduje nebo přijetí či poskytnutí zápůjčky. Určité úkony opatrovníka budou stále podléhat schválení soudu. Jedná se například o tyto úkony – souhlas se změnou osobního stavu jedince, odmítnutí dědictví, nabytí nemovité věci nebo podíl na ní, atd.⁷⁰

Pokud nebude opatrovník či opatrovanec souhlasit s rozhodnutím opatrovnické rady, může podat návrh k soudu, aby bylo toto rozhodnutí rady zrušeno, popřípadě nahrazeno rozhodnutím soudu.⁷¹

4.3.2 Správa majetku

Opatrovník musí do dvou měsíců od svého jmenování vyhotovit soupis spravovaného jmění. Zprávu o majetku doručí opatrovanci a opatrovnické radě. Stejně tak musí opatrovník doručit konečné vyúčtování správy jmění opatrovance v případě, že ve své funkci končí. Mezi další povinnosti opatrovníka bude náležet předkládání vyúčtování každý rok a v případě návrhu opatrovance nebo rady může soud opatrovníkovi uložit povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování.⁷²

Ve čtvrté kapitole nalezneme změny v návrhu občanského zákoníku týkající se omezování svéprávnosti a opatrovnictví. V únoru 2012 podepsal tento návrh prezident republiky. Domnívám se, že změny dají výkonu opatrovnictví větší vážnost. Oproti platné právní úpravě opatrovnictví zde nalezneme podrobnější popis

⁶⁹ Návrh nového Občanského zákoníku, § 478 – 479 a § 482

⁷⁰ Návrh nového Občanského zákoníku, § 480 a § 483

⁷¹ Návrh nového Občanského zákoníku, § 481

⁷² Návrh nového Občanského zákoníku, § 485

povinnosti opatrovníka i práva opatrovance. Dle mého názoru však bude opatrovnická rada suplovat kontrolu opatrovníků, která by měla spadat do činnosti soudu, popřípadě státu.

Touto kapitolou je ukončena teoretická část práce a přesouváme se do části praktické.

5. Praktický výkon opatrovnictví

V následujícím textu budu vycházet především ze svých zkušeností. Změřím se na oblast převzetí opatrovnictví, správu majetku, vedení dokumentace a zajištění zdravotní a sociální péče opatrovance v praxi. Chtěla bych upozornit, že se jedná o výkon veřejného opatrovnictví, který však může sloužit i pro účely soukromého opatrovníka.

5.1 Převzetí opatrovnictví

Při převzetí opatrovnictví mohou nastat dvě situace. Jednak můžeme být ustanoveni opatrovníkem člověku, který byl právě zbaven/omezen ve způsobilosti k právním úkonům, nebo můžeme být ustanoveni na základě změny opatrovníka. V prvním případě před námi stojí poměrně složitý úkol. Může se totiž jednat o opatrovnictví člověka, kterého vůbec neznáme, nevíme, kde se zdržuje, nemáme o něm žádné informace. V tomto případě je vhodné, když si opatrovník zajde k soudu a nahlédne do spisu opatrovance. Zde vyčte všechny informace počínaje tím, kdo podal návrh na přezkoumání způsobilosti k právním úkonům, jak soudní řízení probíhalo a jaké informace má soud o jeho svěřenci. Pokud se opatrovník seznámí s obsahem spisu, rozsudkem i znaleckým posudkem, měl by osobně navštívit opatrovance. V případě, že neví, kde se zdržuje a není způsob, jak ho nalézt, je možné nahlásit tuto skutečnost na policii a požádat o pátrání po pohřešované osobě.

V případě, že je nám známo, kde se opatrovanec zdržuje, pak ho navštívíme a snažíme se získat co nejvíce informací – o jeho životním stylu, bydlení, zdravotním stavu, rodině, finanční situaci. Problém nastává, když opatrovanec nechce spolupracovat. Pak je výkon opatrovnictví v celém jeho průběhu velmi ztížen. Může dojít i k situaci, kdy člověk není díky své duševní chorobě schopný s opatrovníkem spolupracovat nebo mu doložit potřebné dokumenty.

Příklad

Manželé byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům. Hned při první návštěvě bylo zjištěno, že mají velké dluhy. Nebyli schopni předložit smlouvy s různými úvěrovými společnostmi, nebyli si ani jisti, zda si všechny společnosti

pamatuji. Opatrovník obeslal alespoň domnělé společnosti a zjistit skutečnou výši dluhů.

Pokud jsme ustanoveni opatrovníkem kvůli změně zákonného zástupce, pak bychom se měli obrátit na předchozího opatrovníka a vyžádat si od něj všechny potřebné dokumenty. Jedná se především o následující dokumenty – rodný list opatrovance, rozhodnutí o přiznání důchodu, aktuální výměr důchodu, rozhodnutí o mimořádných výhodách, rozhodnutí o přiznání/nepřiznání příspěvku na péči, cestovní pas, vkladní knížku, rozhodnutí o přiznání dalších dávek, rozsudek o zbavení/omezení způsobilosti k právním úkonům. Všechny dokumenty by měly být novému opatrovníkovi předány v originále, jelikož on je bude nyní potřebovat při správě záležitostí opatrovance.

5.2 Výběr pracovníka, vedení dokumentace

Starosta obce/města určí pracovníka, který bude opatrovnictví vykonávat a vystaví mu pověření. Praxe je různá, někde se jedná o pověření, jinde o plnou moc k zastupování obce/města v této záležitosti. Ve větších městech může být pracovníků vykonávajících opatrovnictví více. Záleží na velikosti obce, složení jejich pracovníků a počtu opatrovanců. Může se stát, že veřejné opatrovnictví vykonává asistentka starosty či pracovník odboru vnitřních věcí.

Každému opatrovanci by měl být založen osobní spis, který obsahuje dokumenty zmíněné v kapitole 6.1. Dokumenty bychom měli evidovat, na začátek spisu pro lepší orientaci vytvořit obsah složky. Spisy by měly být uzamčeny, cennosti a osobní doklady uloženy v trezoru. Ke spisu by měl mít přístup jen pověřený pracovník, popřípadě jeho zástupce. Zástup je vhodné do spisu vyznačit.

V neposlední řadě bychom si měli vést průběžné záznamy z jednání s klientem. Ať už se jedná o návštěvy u nesvéprávného, setkání na úřadě, vyřizování pochůzek, ale i záznam telefonických dotazů atd. Záznamy budou sloužit k lepší orientaci zastupujícímu pracovníkovi v době nepřítomnosti opatrovníka nebo pracovníkovi přebírajícímu opatrovnictví v rámci úřadu.

5.3 Správa majetku

Lze přepokládat, že opatrovanec je finančně zajištěn důchodem. V tom případě je nutné požádat Českou správu sociálního zabezpečení o zasílání důchodu k rukám opatrovníka. Důchod by měl být zasílán na adresu obce/města, kdy v hlavičce poštovní poukázky je uvedeno město ne městský úřad nebo jméno pověřeného pracovníka k výkonu opatrovnictví. V případě zasílání důchodu na jméno pracovníka, by nemohl nikdo jiný tyto finance vyzvednout. Pro lepší zastupitelnost pracovníků je vhodné, aby byl stanoven pracovník, který opatrovníka zastupuje v jeho nepřítomnosti. Pokud má zastupující pracovník průkaz příjemce vyhotovený poštou, může důchod přebírat. Na poště je možné domluvit, zda si důchod budeme vyzvedávat u přepážky nebo nám ho bude doručovat pracovnice pošty na adresu města.

Další možností je založit účet na jméno opatrovance a požádat o zasílání důchodu na tento účet. Smlouvu o založení účtu je potřeba dát na vědomí soudu a požádat o schválení tohoto právního úkonu. V poslední době však můžeme zaznamenat problémy v takovémto vyplácení důchodu, kdy Česká správa sociálního zabezpečení neumožní zasílat finance na účet nesvéprávného, jelikož by měl opatrovanec přístup k penězům, ale dle rozhodnutí soudu mu tato možnost nenáleží. Plátce důchodu se domnívá, že nesvéprávný má k účtu přístup. To však ve většině případů není možné. Přístup k účtu, platební kartu i internetové bankovníctví má k dispozici jen opatrovník. Obce či města mohou mít založen opatrovnický účet, na který jsou zasílány důchody všech opatrovanců. Pokud není opatrovanec zajištěn důchodem, pak žádáme o dávky hmotné nouze.

Opatrovník nezajišťuje pouze hospodaření s důchodem ale i jinými možnými příjmy. Měl by zvážit, zda je možné zažádat opatrovanci například o příspěvek na bydlení. V takovém případě podává žádost, dokládá příjmy a náklady na domácnost za svého svěřence. Podle rozsahu omezení způsobilosti k právním úkonům také hradí nájem a další služby s tím spojené, hradí pojistky a další závazky nesvéprávného, aby nedocházelo ke vzniku případných dluhů. Opatrovník by se měl snažit o co největší možnou míru samostatnosti opatrovance. Pokud je nesvéprávný schopen jít si zaplatit nájem, pak by ho k tomu měl opatrovník vést, postupně ho učit.

Je-li to možné, snaží se opatrovník vytvořit finanční rezervy, které mohou být potřebné při mimořádných událostech. Větší finanční částka může být uložena na vkladní knížku založenou na jméno opatrovance. Je na zvážení opatrovníka zda nechat vkladní knížku zavinkulovat. Pokud vkladní knížka není vinkulována, pak může opatrovník vybírat finanční částky v různé výši. O vinkulaci vkladní knížky může u soudu požádat sám opatrovník. Soud následně usnesením knížku zavinkuluje a nařídí opatrovníkovi, aby tuto skutečnost nechal vyznačit do vkladní knížky. Soud také může vkladní knížku zavinkulovat sám, aniž by o to opatrovník žádal. Po vyznačení vinkulace musí opatrovník žádat soud o povolení k vyzvednutí jakékoli finanční částky. Samozřejmě musí odůvodnit výběr peněz a následně doložit soudu vyúčtování.

Při rozlišování, zda jde v nakládání s majetkem o běžnou záležitost, by mohlo být směrodatné vyjádření soudu. Opatrovník může soud požádat o písemné stanovisko, do jaké finanční výše soud považuje správu majetku za běžnou záležitost. Tyto názory se mohou na jednotlivých soudech lišit.

5.4 Péče o sociální a zdravotní oblast

Opatrovník by měl mít informace o stylu života svého svěřence, jak bydlí, s kým se stýká, zda má rodinu a navštěvuje ji, jak tráví svůj volný čas. Samozřejmě záleží na vztahu, který mezi sebou opatrovník a opatrovanec mají. Pokud se jedná o nechtěné opatrovnictví ze strany osoby zbavené/omezené ve způsobilosti k právním úkonům, pak bude spolupráce obtížná. Musíme mít na paměti, že opatrovník je ustanoven pro právní úkony nesvéprávného. V ostatních oblastech jeho života může být jeho rádcem, podpůrcem. Nelze však opatrovance omezovat. Nesvéprávný nemusí například opatrovníkovi umožnit přístup do bytu. Musí být respektováno jeho rozhodnutí, jelikož každý člověk, i ten, který je zbaven způsobilosti k právním úkonům, ale není zbaven práv, má právo na ochranu soukromí i nedotknutelnost obydlí⁷³. V případě, že s námi nesvéprávný není v běžném kontaktu, a je

⁷³ Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění pozdějších předpisů, článek 10 a článek 12

odůvodněná obava o jeho život či zdraví, pak bychom měli požádat policii o asistenci při vniknutí do bytu/domu.

Je vhodné, aby měl opatrovník přehled o organizacích, které poskytují služby pro lidi se zdravotním postižením. Může se jednat například o denní centra, aktivizační služby, agenturu podporovaného zaměstnávání, podporu samostatného bydlení. Takovéto služby mohou vést ke zkvalitnění života opatrovance.

V neposlední řadě by měl opatrovník vědět, jaké lékaře nesvéprávný navštěvuje, zda trpí nějakým onemocněním, popřípadě jaké léky užívá. Zákonný zástupce také podepisuje případnou hospitalizaci v nemocnici nebo psychiatrické léčebně a dává souhlas s výkonem operací a dalšími lékařskými zákroky.

Příklad:

Pan K má psychiatrické onemocnění, je omezen ve způsobilosti k právním úkonům. Z jeho strany došlo k napadení matky a bratra. Při tomto afektu zasahovala rychlá záchranná služba, která klienta odvezla na vyšetření do nemocnice, ale odtud byl propuštěn s tím, že došlo k jeho uklidnění a není tedy nebezpečný sobě nebo okolí. Pan K byl již v dřívější době několikrát hospitalizován v psychiatrické léčebně. Po tomto incidentu ani nenavštívil svého psychiatra, ke kterému ambulantně docházel. Jeho matka, u které bydlel, se ho po napadení bála. Opatrovnice (v tomto případě veřejný opatrovník) se domluvila s psychiatrem, který napsal doporučení do psychiatrické léčebny. Jelikož se jednalo o pacienta s možnými agresivními projevy, doporučil lékař asistenci Policie při převozu nesvéprávného. Nakonec byl opatrovanec hospitalizován v léčebně téměř šest měsíců. V průběhu svého pobytu zde několikrát utekl. Jeden takový útěk se pro něj stal vstupenkou do „běžného“ života. V případě, že nesvéprávný uteče z léčebny, stane se tak bez vědomí opatrovníka, je tato skutečnost oznámena Policii a je vyhlášeno pátrání. Před propuštěním klienta z léčebny by o tomto měl být opatrovník informován. Pan K byl za dva dny po útěku zadržen Policií, která ho dovedla na psychiatrické vyšetření, kde lékař již nedoporučil další hospitalizaci. Nesvéprávnému poté opatrovník zařídil bydlení na ubytovně a k matce jezdil občas na návštěvy. Dále začal pan K navštěvovat agenturu podporovaného zaměstnávání a pravidelně docházel k psychiatrovi.

V této kapitole je popsáno, jak by mohl probíhat výkon opatrovnictví. Záměrně jsem použila slůvko mohl, jelikož praxe se poměrně liší. Zde čtenář nalezne stručný výpis nejdůležitějších oblastí, o kterých by měl opatrovník při výkonu své funkce vědět a věnovat jim dostatečnou pozornost.

6. Rozhovory s pracovníky soudů a pracovníky městských úřadů

Tématem práce je opatrovnictví dospělých lidí zbavených/omezených ve způsobilosti k právním úkonům a jeho kontrola. Právě kontroly opatrovníků se týká poslední kapitola. K provedení výzkumu mne vedl následující příklad z praxe.

Příklad:

Padesátiletý pan V prožil řadu let v ústavu sociální péče. Následně se chtěl pokusit žít v chráněném bydlení, kam se asi na půl roku přestěhoval. Zde se mu ale nelíbilo a chtěl se vrátit do ústavu. Jeho matka a zároveň i opatrovnice mu to však nedovolila a vzala si ho domů. Pan V tedy začal žít v malé vesnici nedaleko města, kde je provozováno denní centrum pro lidi s mentálním postižením. Jezdil do tohoto centra několikrát týdně. Pracovnice zařízení si u něj po čase všimla různých odřenin, podlitin a škrábanců. Nesvéprávný vždy uvedl, že si vše způsobil sám při různých pracích. Nakonec se jednoho dne pracovníci svěřil, že mu doma ubližují, bál se domů vrátit. Chtěl se vrátit do ústavu, kde dříve žil. Pracovnice centra vzala opatrovance do nemocnice na vyšetření a poté navštívila městský úřad, kde požádala tamějšího veřejného opatrovníka o pomoc při řešení situace. Všichni společně následně navštívili místní soud, kde byl sepsán protokol o dané skutečnosti. Pan V požádal i o změnu opatrovníka. Veřejný opatrovník požádal o předběžné opatření pro ustanovení kolizního opatrovníka pro podepsání smlouvy v ústavu, jelikož byla důvodná obava, že opatrovnice smlouvu v zařízení nebude chtít podepsat. Se zařízením, kde pan V dříve bydlel, bylo domluveno opětovné poskytování služby. Jednu noc však musel nesvéprávný přečkat v nemocnici, jelikož neexistuje žádné jiné zařízení, kam v takovém případě klienta umístit. Ještě v ten samý den byla navštívena i policie, kde bylo podáno oznámení na opatrovnici nesvéprávného. Soud ustanovil kolizního opatrovníka a doporučil opatrovnici, aby se zdržela kontaktu s nesvéprávným. Asi za tři měsíce došlo ke změně opatrovníka, kterým se stala obec, kde měl pan V trvalé bydliště. Přítel matky byl následně obviněn z týrání svěřené osoby.

Z tohoto příkladu je zřejmé, že může docházet k zanedbávání péče o nesvéprávného či dokonce k jeho týrání. V případě dětí vykonává dohled nad péčí orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a samozřejmě i soud. Existují zařízení pro akutní umístění zanedbaných nebo týraných dětí. V rámci předběžného opatření má pak OSPOD pravomoc odvézt dítě do takového ústavu. U nesvéprávných žádný podobný orgán není. Děti dochází do školy, na pravidelné lékařské prohlídky nebo do různých zájmových kroužků. Učitel nebo lékař si všimne, pokud není s dítětem něco v pořádku a upozorní na to OSPOD, který následně vykonává pravidelné návštěvy v rodině. Péče o dítě je tak pod dohledem. Oproti tomu opatrovanci mohou žít na malých vesnicích, na samotě, nemusejí pracovat a není pak šance, aby si někdo všiml, že v péči o ně není něco v pořádku. Důležitou roli má v takových případech kontrola opatrovnictví.

Zákon upravuje kontrolu opatrovníků jen v několika málo paragrafech. Některá ustanovení zákonů upravující péči o nezletilé se analogicky vztahují i k péči o nesvéprávné. Jedním takovým ustanovením je, že opatrovník je povinen vykonávat svoji činnost řádně a je povinen dbát pokynů soudu.⁷⁴

Soud vykonává dohled nad opatrovníkem, má zejména povinnost dohlížet na řádné plnění povinností opatrovníka a vyřizovat podněty a upozornění týkající se jeho činnosti.⁷⁵

Soud také dohlíží na správu majetku vykonávanou opatrovníkem, kontroluje závěrečný účet ze správy majetku, který mu po ukončení zastupování opatrovník předloží a může opatrovníkovi uložit, aby mu během zastupování podával pravidelné zprávy o své činnosti.⁷⁶

V literatuře se můžeme setkat s názorem, že kontrola opatrovníků je nedostatečná⁷⁷. V této části práce popíši, jak probíhá kontrola opatrovníků v praxi.

⁷⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 180 odst. 1

⁷⁵ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 178 odst. 1

⁷⁶ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 193

⁷⁷ Marečková, J., Matiaško, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Praha: Linde, 2010, s. 133

6.1 Metoda výzkumu a výběr respondentů

Zvolenou metodou získávání informací byl polostrukturovaný rozhovor. Rozhovor je zprostředkovaný proces získávání dat⁷⁸. Tuto metodu jsem zvolila, jelikož se domnívám, že rozhovor s respondenty, kteří se přímo účastní kontroly opatrovníků a o kterých bude pojednáváno dále, je v tomto případě nejlepším sběrem dat. Tímto způsobem bylo možno získat nejvíce informací od profesionálů, kteří se procesu kontroly a výkonu opatrovnictví přímo zabývají. Seznam otázek jsem si předem připravila. V rozhovoru byly obsaženy otázky otevřené i uzavřené. U otázek otevřených má respondent možnost volné odpovědi dle svého zvážení, u otázek uzavřených respondent odpovídá stručně, výstižně, většinou na předem připravenou variantu⁷⁹.

Respondenti byli vybráni z Ústeckého kraje, jelikož je mi nejdostupnější a byli rozděleni do dvou skupin. V tomto kraji nalezneme sedm okresní soudů. Osloveni byli pracovníci ze čtyř soudů, kdy tito představovali první skupinu dotazovaných. Druhá skupina respondentů byla vytvořena ze čtyř pracovníků měst s rozšířenou působností, kteří jsou v pozici veřejného opatrovníka. Ke každému soudu bylo přiřazeno město, které spadá do jeho obvodu. Celkem tedy bylo uskutečněno osm rozhovorů, z tohoto bylo sedm žen a jeden muž. Oslovit respondenty těchto dvou skupin jsem se rozhodla, protože ze své praxe vím, že soud v některých případech žádá obce/města o návštěvu nesvéprávných v jejich domácím prostředí. Pracovníci měst se tedy také podílejí na kontrole opatrovníků.

Nejdříve jsem si vyhledala kontakty na veřejné opatrovníky a to prostřednictvím internetových stránek měst. V jednom případě bylo z telefonního seznamu úřadu města zřejmé, kdo zde vykonává veřejné opatrovnictví. V dalších třech případech jsem se obrátila na vedoucí odboru sociálních věcí, která mě odkázala na konkrétní/ho pracovníci/pracovníka, v jehož náplni je výkon opatrovnictví. Pracovníky měst jsem telefonicky kontaktovala, vysvětlila jsem jim, z jakého důvodu oslovuji právě je a požádala o rozhovor. Domnívám se, že mi při domlouvání setkání velmi pomohlo, když jsem se zmínila, že jsem veřejné opatrovnictví také vykonávala. Zároveň jsem tyto pracovníky požádala, zda by mi

⁷⁸ Ferjenčík, J., *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, Praha: Portál 2000, s. 171

⁷⁹ Ferjenčík, J., *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, Praha: Portál 2000, s. 175 a s. 177

mohli dát telefonický kontakt na pracovníci/pracovníka soudu, se kterým řeší záležitosti svých opatrovanců. U všech oslovených jsem se setkala se vstřícností a ochotou. Rozhovory jsem si domlouvala tak, abych mohla navštívit v jeden den pracovníka úřadu i pracovníka soudu v jednom městě, jelikož dojezdové vzdálenosti za nimi byli někdy i více než padesát kilometrů. Šest rozhovorů jsem zaznamenala na diktafon a přepsala, přepis je přiložen na CD. Dva respondenti si nahrávání rozhovoru a zveřejnění odpovědí nepřáli, takže jsem si dělala písemné poznámky z rozhovorů.

Na začátku setkání jsem dotazované požádala o vyplnění dokumentu, jehož vzor je přílohou práce č. 2. Z těchto otázek bylo zřejmé, že pracovníci měst, kteří vykonávají opatrovnictví, jsou na různých pozicích. Mezi respondenty byl sociální kurátor, referent sociálních věcí, vedoucí oddělení a jeden veřejný opatrovník. Každý měl kumulovanou funkci, i veřejný opatrovník, do jehož pracovní náplně spadala ještě jiná administrativa. Všichni zmínění byli zařazeni pod odbor sociálních věcí. Jejich délka působení v tomto oboru byla různá, od jednoho do šestnácti let. Vzdělání respondentů bylo ve všech případech středoškolské. Jeden respondent si zvyšoval svou kvalifikaci studiem vysoké školy. Pracovníci okresní soudů byli ve třech případech vyšší soudní úředníci, jeden byl asistent soudce. Jejich délka působení v těchto pozicích byla také různá od třech do dvaceti let. Vzdělání bylo ve třech případech středoškolské, u jednoho respondenta vysokoškolské.

6.2 Vyhodnocení rozhovorů

Otázky pro pracovníky soudů jsou odlišné od otázek pro pracovníky městských úřadů. Použila jsem otázky primární i sekundární. Na začátku jsou uvedeny otázky primární, v závorce za nimi otázky sekundární. Pokud respondent v první otázce neobsáhl odpověď i na otázky sekundární, pak jsem mu je položila jako otázku doplňující.

Otázky pro pracovníky soudů

Abych získala ucelený pohled na kontrolu opatrovníků, byly otázky pro pracovníky soudů následující:

- 1/ Máte u Vás vnitřní předpisy pro kontrolu opatrovníků?
- 2/ Jak u Vás probíhá kontrola opatrovníků?
- 3/ Zvete si opatrovníka k soudu? (Pokud ano, jak často?)
- 4/ Zvete si k soudu opatrovance? (Pokud ano, jak často?)
- 5/ Stává se, že při kontrole opatrovníka zjistíte nedostatky ve výkonu této funkce? (Čeho se nedostatky týkají?)
- 6/ Jaký je další postup soudu při zjištění nedostatků ve výkonu opatrovnictví?
- 7/ Pokud kontrolu neprovádíte sami, tak z jakého důvodu?
- 8/ Kdybyste mohl/a na kontrole opatrovníků něco změnit, co by to bylo?

Ve všech případech se respondenti shodli, že vnitřní předpisy pro kontrolu opatrovníků jejich soudy nemají. Dva respondenti uvedli, že se soudy řídí určitými obecnými předpisy jako je kancelářský řád a jednací řád pro okresní a krajské soudy.

Našla jsem si znění jednacího řádu pro okresní a krajské soudy, který jen v jednom paragrafu uvádí, že opatrovníkovi osoby zbavené či omezené ve způsobilosti k právním úkonům soud uloží, aby nejméně jednou ročně podal zprávu o majetku opatrovance a o tom, jak je o něj pečováno. Údaje, které opatrovník uvede ve své zprávě, by měl soud důvěryhodně přezkoumat.⁸⁰

Z odpovědí vyplynulo, že kontrola opatrovníků je soudy realizována jednou ročně. Zákonní zástupci mají v usnesení o ustanovení opatrovníka určeno, že by měli jednou ročně doručit soudu zprávu o průběhu opatrovnictví a vyúčtování. Někteří tak činí automaticky, pokud ne, pak je soud k podání zprávy vyzve. Při kontrole se soudy zaměřují na dvě základní oblasti a tím je zdravotní stav a majetkové poměry nesvéprávného.

⁸⁰ Vyhláška ministerstva spravedlnosti České republiky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, § 73

Obecně můžeme říct, že soudy si zvou opatrovníka k projednání, pokud nastane nějaký problém, který je potřeba řešit nebo když jim opatrovník nedodá zprávu ani poté, kdy je k tomu soudem vyzván. Jinak soud vychází z písemné zprávy opatrovníka o výkonu jeho funkce. Jeden respondent přímo uvedl, že papír snese vše. Z tohoto výroku jsem měla dojem, že kontrole opatrovníků nevěří, že je si vědom, že opatrovník může o průběhu výkonu své funkce napsat cokoli.

Pouze v jednom případě ze čtyř respondent uvedl, že soud zve opatrovance k soudu. Stává se tak, pokud je dotýčný omezen ve způsobilosti k právním úkonům a řeší se změna opatrovníka nebo se má vyjádřit k určitému problému, je-li toho vzhledem ke svému zdravotnímu stavu schopen. Jinak se všichni respondenti shodli, že v rámci běžné pravidelné kontroly není nesvéprávný k soudu pozván, nepožaduje se jeho vyjádření. Stává se, že se dostaví k soudu společně s opatrovníkem, ale není to povinností. V jednom případě respondent uvedl, že pokud nesvéprávný něco potřebuje, dostaví se k soudu sám.

Všichni pracovníci soudu se shodli, že dochází k pochybení ze strany opatrovníka a bývají zjištěny nedostatky ve výkonu jeho funkce. Nedostatky se týkají hlavně oblasti hospodaření s penězi nesvéprávného. Dle jejich vyjádření takových případů nebývá mnoho.

Je zřejmé, že soud musí případné nedostatky ve výkonu opatrovnictví řešit. Ze všech odpovědí vyplynulo, že v případě vážného porušení povinností opatrovníka, je stávající opatrovník zproštěn své funkce a ustanovuje se nový zákonný zástupce.

Okresní soudy se při výkonu dohledové činnosti nad opatrovníkem obracejí s dožádáním o šetření v místě bydliště opatrovance na městské/obecní úřady. V jednom případě respondent uvedl, že se obrací přímo na orgán sociálně právní ochrany dětí, další tři se obracejí na úřady dle trvalého bydliště nesvéprávného. Soudy neoslovují úřady u každé běžné kontroly. Žádají je o spolupráci, pokud shledají ve zprávě opatrovníka nějaké nedostatky, opatrovník nespolupracuje nebo je potřeba řešit jiný problém. Proč návštěvu neprovádějí pracovníci soudu sami, odůvodnili tím, že soudy nemají dostatek pracovních sil. Ve dvou případech byly odpovědi protichůdné. První respondent uvedl, že sám provedl návštěvu u opatrovance. Stalo se tak při řešení závažné situace. Druhý respondent sdělil, že u

soudu žádný pracovník, který by mohl návštěvy vykonávat, není a že by to s ohledem na nezávislost soudu ani dělat nemohl.

Mezi změny, které by mohly nastat v kontrole opatrovníků, respondenti zařadili možnost oslovit městské či obecní úřady o spolupráci víckrát než jednou ročně, vyšší počet zaměstnanců soudu, aby mohli kontroly v místě bydliště vykonávat bez pomoci úřadů nebo možnost návštěv opatrovníků pracovníky městských/obecních úřadů i mimo soudní dožádání (pracovníci úřadu by docházeli do rodiny častěji, jako například OSPOD navštěvuje rodiny s dětmi).

Shrnutí

Z provedených rozhovorů vyplývá, že běžná kontrola opatrovníků je prováděna jednou ročně. Soud při své dohledové činnosti vychází ze zprávy opatrovníka o průběhu výkonu jeho funkce. Je-li soud upozorněn na nedostatky v opatrovnictví nebo sám ze zprávy usoudí o případném pochybení opatrovníka, požádá obecní/městský úřad o provedení návštěvy v místě bydliště nesvéprávného. Opatrovník je k soudu pozván jen pro objasnění případného problému a vysvětlení situace. Názor opatrovance není při běžné kontrole zjišťován, což považuji za pochybení v současném systému kontroly, jelikož právě nesvéprávný je ten, o jehož péči se jedná. Pokud opět použiji srovnání s dohledem nad péčí rodičů o děti, pracovníci orgánu sociálně právní ochrany dětí uskutečňují rozhovory s dětmi a zjišťují tak jejich názor, nezletilí mají možnost se k věci vyjádřit. S ohledem na zdravotní stav nesvéprávného se domnívám, že by mu také mělo být umožněno vyjádřit svůj názor. Ze zjištěných informací lze konstatovat, že kontrola opatrovníků je formální záležitostí. Nejsou-li soudy upozorněny organizacemi či jinými osobami na nedostatky ve výkonu opatrovnické funkce, vycházejí při kontrole z písemné zprávy opatrovníka.

Otázky pro pracovníky městských úřadů

Odpovědi opatrovníků na jednotlivé otázky se prolínaly. V rámci jedné otázky respondent odpověděl i na jiný dotaz, to bylo posléze náročnější při vyhodnocování jejich odpovědí.

Otázky pro pracovníky městských úřadů byly následující:

- 1/ Kontroluje soud, jak vykonáváte funkci opatrovníka? (Popřípadě jak často?)
- 2/ Jak kontrola probíhá?
- 3/ Žádá Vás soud o kontrolu opatrovníků? (O návštěvu v místě bydliště nesvéprávných v případě, že opatrovnictví vykonává člen rodiny nebo jiná osoba blízká.)
- 4/ Pokud jdete navštívit nesvéprávného, máte o něm od soudu dostatek informací?
- 5/ Domníváte se, že by bylo vhodnější, aby soud prováděl i návštěvy v rodině sám?
- 6/ Na co konkrétně se při kontrole opatrovníků zaměřujete?
- 7/ Stalo se Vám, že při kontrole prováděné na žádost soudu zjistíte nedostatky ve výkonu opatrovnictví? (Čeho se nedostatky týkaly?)
- 8/ Kdybyste mohla na kontrole opatrovníků něco změnit, co by to bylo?

Respondenti se shodli, že soud kontroluje jejich činnost ve výkonu opatrovnictví jednou ročně. Jeden respondent uvedl, že kromě ročních zpráv nemá pocit, že ho soud kontroluje. Z této odpovědi jsem cítila, že každoroční zprávy, které posílá k soudu, nepovažuje za kontrolu, ale jeho povinnost.

Oslovení opatrovníci uvedli, že kontrola probíhá jen podáním písemné zprávy soudu. Některé soudy uvádí přímo v usnesení o ustanovení opatrovníka povinnost podávat písemnou zprávu, jiné opatrovníky s žádostí o zprávu obesílají. Opatrovníci píšou do zprávy veškeré informace, které o opatrovanci mají, o všem co se za uplynulý rok událo.

Ze čtyř dotazovaných tři navštěvují nesvéprávné v jejich bydlišti na žádost soudu. Jeden pracovník uvedl, že ho soud o takové návštěvy nežádá. V průběhu rozhovoru s ním vyplynulo, že z vlastní iniciativy navštěvuje ty opatrovance, kde město podávalo podnět k soudu k omezení způsobilosti k právním úkonům a k ustanovení opatrovníka.

Vzhledem k tomu, že jeden respondent na předchozí otázku odpověděl, že návštěvy v místě bydliště opatrovanců na žádost soudu neprovádí, vycházela jsem v šesté otázce z odpovědí tří dotazovaných. Dva respondenti odpověděli, že mají málo nebo žádné informace, z toho jeden respondent informace nepotřebuje. Poslední oslovený přímo neodpověděl.

Odpovědi na otázku zda by bylo lepší, aby si kontroly v místě bydliště nesvéprávného prováděl soud sám, byly rozporuplné. Jeden respondent nepovažoval za podstatné, kdo návštěvy vykonává, druhý by to považoval za ulehčení práce veřejných opatrovníků. Další oslovený by připustil možnost, aby soud vykonával návštěvy, pokud by měl svého sociálního pracovníka a poslední považuje návštěvy uskutečňované pracovníky úřadů za přínosné, jelikož tito pracovníci mají přehled o lidech ve svém obvodu.

Pracovníci se při návštěvě zaměřují na různé oblasti života opatrovance. Mezi hlavní patří bytové podmínky, zdravotní stav, majetkové poměry, celková péče o nesvéprávného. Soudy ve své zprávě uvádí většinou obecný dotaz, málokdy se stává, že by se pracovníci měli zaměřit na předem určené oblasti. Z rozhovorů pro mě vyplynulo, že pracovníci se snaží zjistit a získat náhled na celkovou situaci opatrovance. Využívají své vědomosti a poznatky ze sociální práce.

Ve dvou případech respondenti sdělili, že se nesetkaly s nedostatky ve výkonu funkce opatrovníka při jimi uskutečňovaných návštěvách. Další dva pracovníci zmínili nedostatky, které se týkaly hlavně nakládání s finančními prostředky nebo prostředí, kde nesvéprávný bydlel. Jeden dotazovaný zmínil absenci zpětné vazby, kdy pracovník podá zprávu s výhradami soudu, ale nedoví se, zda a jak soud situaci řešil.

Co se týká změn v kontrole opatrovníků, se dva respondenti shodli, že kontroly od soudu by měly být častější, jeden respondent neměl námět na změnu a poslední shledává takto prováděné kontroly za dobře nastavené.

Shrnutí

Ze všech rozhovorů vyplynulo, že pracovníci úřadů vykonávají návštěvy v místě bydliště nesvéprávných, u kterých město není ustanoveno opatrovníkem. Tři respondenti toto vykonávají na žádost soudu, jeden z vlastní iniciativy. Při návštěvách pracovníci využívají svých znalostí ze sociální a terénní práce obecně. Zaměřují se na různé oblasti života opatrovance, popřípadě na oblasti, které stanoví soud ve své žádosti. Dva pracovníci připustili, že se při výkonu návštěvy setkali s nedostatky v péči či povinnostech opatrovníka. Jeden oslovený se zmínil o absenci

zpětné vazby, kdy se pracovník po podání zprávy s námitkami k péči či povinnostem opatrovníka soudu nedozví, jak je problém dále řešen. Náměty na změny v provádění kontroly se týkaly častější frekvence kontrol soudem.

V jednom případě se mi po ukončení rozhovoru pro potřeby mé bakalářské práce stalo, že následovala více jak hodinová debata s respondentem, která spočívala ve výměně praktických zkušeností z výkonu opatrovnictví. Jelikož respondent nebyl ve výkonu této funkce dlouho, byla jsem potěšena, že mu mohu zodpovědět pro změnu já otázky z praxe.

Závěr

Cílem bakalářské diplomové práce bylo popsat výkon opatrovnické funkce a zmapovat, jak probíhá kontrola opatrovníků. Dosáhnout cíle jsem se snažila v několika teoretických kapitolách a praktické části, ve které jsem vycházela z vlastních zkušeností s výkonem veřejného opatrovnictví a také jsem uskutečnila rozhovory s pracovníky soudů a rozhovory s pracovníky městských úřadů. Tyto dvě skupiny respondentů jsem zvolila z toho důvodu, že se podílí na kontrole opatrovníků.

Výkon opatrovnictví ani způsob kontroly opatrovníků není metodicky popsán. Soudy se řídí vyhláškou ministerstva spravedlnosti, která obsahuje pouze jeden paragraf o dohledové činnosti soudů. Z provedeného výzkumu a zjištěných informací vyplynulo, že kontrola opatrovníků je formální záležitostí.

Z rozhovorů provedených pro potřeby této práce je patrné, že kontroly opatrovníků probíhají většinou stejně. Nezjistila jsem výrazné odlišnosti v této praxi. Opatrovanec se běžné kontroly výkonu opatrovnické funkce neúčastní, není zjišťován jeho názor na průběh opatrovnictví. Kdo jiný by se však měl k této věci vyjadřovat než ten, o koho se jedná, jehož péče má být zajištěna. Soudy při zjišťování informací vycházejí ze zprávy opatrovníka o výkonu jeho funkce. Jak však uvedl jeden respondent „papír snese vše“. Pak mne napadá otázka, proč soud provádí dohled nad opatrovníky. Jak může být realizována kontrola opatrovníka, když opatrovník sám podává informace o správě majetku a péči o nesvéprávného? Správa majetku může být překontrolována například doložením výpisu z účtu nebo vkladní knížkou, ale soud by měl důvěryhodně ověřit i péči o nesvéprávného a to není možné jinak, než aby se opatrovanec aktivně účastnil kontroly prováděné soudem a to ne jen v případě problému, ale pravidelně.

Zbavení/omezení způsobilosti k právním úkonům se týká stále většího počtu osob. Nemáme-li ve svém okolí člověka zbaveného způsobilosti k právním úkonům, je obtížné představit si péči o mentálně či psychicky nemocného. Tito lidé potřebují pomoc s vyřizováním velkého množství svých záležitostí. Institut opatrovnictví by měl sloužit právě k tomuto účelu. Opatrovník by měl pomáhat a starat se o svého svěřence. Jak z rozhovorů vyplynulo, objevují se případy špatného

hospodaření s financemi nesvéprávných. Kontrola soudy, popřípadě i pracovníky městských úřadů by právě tomuto měla předejít.

Mezi náměty na změnu při dohledu nad průběhem opatrovnictví byla soudními úředníky zmíněna možnost častějších kontrol opatrovníků. Ze zjištěných informací vyplynulo, že kontrola by měla být dle vyhlášky ministerstva spravedlnosti prováděna minimálně jednou ročně, ale nic nebrání tomu, aby byla častější.

Z rozhovorů s pracovníky soudu jsem měla pocit, že kontrola opatrovníků je poněkud opomíjena, ne pracovníky soudů ale jejím obecným nastavením a nedostatkem pracovních sil. Soudní úředníci mají agendu kontroly opatrovníků spojenou ještě s jinou oblastí, například opatrovnictvím dětí. Nemají dostatek času věnovat se dohledu opatrovnictví dospělých v takovém rozsahu, jaký by si zasloužil.

I přesto, že práce je spíše kritická, považuji za důležité, že v rámci dohledové činnosti zjišťují soudy to, že opatrovník špatně hospodáří s penězi nesvéprávného nebo jak zmínil respondent městského úřadu i špatné bytové podmínky opatrovance. Skutečnost, že se o takových případech ví, může být impulsem ke změně v dohledové činnosti, která by měla být státem jasněji specifikována. Stát, který omezuje lidem svéprávnost, by se měl následně postarat o jejich kvalitní život a to není možné jinak, než tím, že na péči o ně bude řádně dohlížet a bude se snažit předcházet problémům ve výkonu opatrovnictví než je posléze řešit. Za posun kupředu ve výkonu opatrovnictví považuji změny v novém občanském zákoníku, které jasněji určují práva a povinnosti jak opatrovníka, tak i opatrovance.

Informační zdroje

Knižní publikace:

Baštecký J., *Psychiatrie, právo a společnost: Postavení duševně nemocného ve společnosti a v právních předpisech*. 1. vydání. Praha: Galén, 1997, ISBN 80-85824-45-0

Ferjenčík, J., *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. Praha: Portál 2000, ISBN 80-7178-367-6

Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 9. vydání, Praha: C. H. Beck, 2004, ISBN 80-7179-881-9

Marečková J., Matiaško M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*. Praha: Linde, 2010, ISBN 978-80-7201-801-7

Marečková J., Matiaško M., *Jak poradit lidem s postižením v otázkách způsobilosti k právním úkonům*. Brno: Liga lidských práv, 2009, ISBN 978-80-903473-6-6

Winterová A., *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou*. 3. vydání, Praha: Linde, 2007, ISBN 978-80-7201-647-1

Usnesení Ústavního soudu II. ÚS 995/07, usnesení ze dne 10.7.2007, NALUS – vyhledávání rozhodnutí Ústavního soudu

Nová, H., *Desatero práv a povinností opatrovníka*. Právo a rodina 5/2006, Praha: Linde, 2006, ISSN 1212-866X

Zákony

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb. o rodině ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 119/2002 Sb., o zbraních ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky a o změně a doplnění některých dalších zákonů ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 361/200 Sb., o provozu na pozemních komunikacích ve znění pozdějších předpisů

Internetové zdroje:

Benešová, P., *Stále více lidí přichází v Česku o svéprávnost*, Zpravodaj národního centra podpory transformace sociálních služeb, leden 2012, dostupné na:

http://www.trass.cz/TrassDefault.aspx?rid=5965&app=Article&grp=Content&mod=ContentPortal&sta=DetailRubric&pst=DetailRubric&p1=Identificator_STRING_e_nByYXZvZGFqX25hcg%3d%3d&p2=RoundPanel_BOOL_True&p3=Header_BOOL_True&acode=8876292, [vid. 24.1.2012]

Návrh nového Občanského zákoníku, dostupný na:

http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny_mce-storage/files/Obcansky%20zakonik%202011%20PS.pdf, [vid. 10.2.2012]

Ombudsman, *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*,

dostupné na: <http://www.ochrance.cz/ochrana-osob-omezenych-na-svobode/zarizeni/zarizeni-socialnich-sluzeb/zprava-z-navstev-mentalne-postizeni-cerven-2009/> [vid. 5.11.2011]

Opatrovnictví a lidská práva v České republice, Analýza právní úpravy a politiky v oblasti opatrovnictví, dostupné na:

<http://www.reformaopatrovnictvi.cz/data/MDAC%20report%20on%20guardianship%20czech%20republic.pdf>, [vid. 3.8.2011]

Systémové doporučení Ligy lidských práv č. 8, *Řízení o způsobilosti k právním úkonům*, Liga lidských práv, Mental Disability Advocacy Center, červen 2009,

dostupné na: <http://www.llp.cz/cz/systemova-doporuceni/systemove-doporuceni-c-8-p8>, [vid. 20.9.2011]

Přílohy

- 1/ Vzor listiny o ustanovení opatrovníka
- 2/ Vzor formuláře k rozhovorům
- 3/ CD – volná příloha ve vázané kapsičce BDP – rozhovory s respondenty

Příloha č. 1 – listina o ustanovení opatrovníka

Spisová značka:.....

LISTINA o ustanovení opatrovníka

Podle pravomocného usnesení soudu ze dne
č.j. je

.....
(jméno, příjmení, datum narození, bydliště)

opatrovníkem

....., nar.,
bytem v
který(á) byl(a) rozsudkem soudu ze dne
..... č.j. *) zbaven(a) způsobilosti k právním
úkonům - *) omezen(a) ve způsobilosti k právním úkonům.

Opatrovník je oprávněn jmenovaného (jmenovanou) zastupovat při právních úkonech a
spravovat jeho (její) majetek *) ve všech věcech - *)v tomto rozsahu:

Zprávy o osobě opatrovance a účty ze správy jeho majetku je opatrovník povinen podávat
vždy do

Slib opatrovníka složil dne

V dne

Za správnost vyhotovení:

*) nehodící se škrtněte

(O.s.ř. č. 139 - listina o ustanovení opatrovníka osoby zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům)

Příloha č. 2 – formulář pro respondenty

Zjišťování kontroly opatrovníků soudem – rozhovor

Zjišťování kontroly u veřejných opatrovníků – rozhovor

Okresní soud/Městský úřad

Souhlasím s nahráváním rozhovoru na audio záznam a následné použití záznamu pro potřeby výzkumu.

Dne

Podpis.....

Jaké máte vzdělání?

Jaké je Vaše pracovní zařazení?

Jak dlouho tuto funkci vykonáváte?

Anotace

Jméno a příjmení autora:	Jana Hanousková
Název katedry a fakulty:	Katedra sociologie a andragogiky Filozofická fakulta
Název bakalářské diplomové práce:	Výkon opatrovnické funkce u osob zbavený či omezených ve způsobilosti k právním úkonům a jeho kontrola
Vedoucí práce:	Mgr. Monika Legnerová
Počet znaků:	91 160
Počet příloh:	2+CD (volná příloha BDP)
Počet použitých zdrojů:	20
Klíčová slova:	Způsobilost k právním úkonům, omezení způsobilosti k právním úkonům, zbavení způsobilosti k právním úkonům, opatrovník, veřejný opatrovník, opatrovanec, nesvéprávný, praktický výkon opatrovnictví, kontrola opatrovníků

Anotace:

Cílem bakalářské diplomové práce je zmapovat, jak v současné době probíhá výkon opatrovnictví a kontrola opatrovníků v rámci dohledové činnosti soudů. Teoretická část práce se svým obsahem zabývá právní úpravou soudního řízení o přezkoumání způsobilosti k právním úkonům a řízením opatrovnickým. Pozornost je věnována i výběru opatrovníka a rozlišení opatrovníka soukromého a veřejného. Poslední teoretická část práce se zaměřuje na změny týkající se svéprávnosti a

opatrovnictví, které nastanou v souvislosti s účinností nového občanského zákoníku. V empirické části práce jsou vyhodnoceny rozhovory s pracovníky soudů a pracovníky městských úřadů. Prostřednictvím těchto rozhovorů bylo zjišťováno, jak jsou v našem právním systému kontrolováni opatrovníci ve výkonu své funkce.

Annotation

The aim of the bachelor thesis is to map how guardians control is being controlled under supervision of courts. The theoretical part deals with its contents, the rules of judicial procedure for review of legal capacity and guardianship proceedings. Attention is also directed to the selection of a guardian and the differentiation between private and public guardian. The last theoretical part focuses on the changes regarding the incapacitation and guardianship, which occur in connection with the effect of the new Civil Code. In the empirical part of the work are evaluated interviews with staff of the courts and the staff of the city authorities. Through these conversations, it was investigated, as they are in our legal system monitoring of guardians in the performance of their functions.